

Årsrapport 2016

Pension for alle pengene

Struktur, idégrundlag og målsætning

Pensionskassen for teknikum- og diplomingeniører (herefter pensionskassen eller ISP) har til formål at tilbyde pensionsordninger til både privatansatte og offentligt ansatte teknikum- og diplomingeniører. Pensionskassen er en selvstændig virksomhed under Finanstilsynets tilsyn.

Pensionsordningerne er i overensstemmelse med IDA's og de offentlige arbejdsgiveres pensionspolitik. Pensionsordningerne sikrer på et kollektivt og solidarisk grundlag medlemmerne og deres nærmeste pårørende, hvis medlemmets indtægt falder bort som følge af invaliditet, dødsfald eller alderspensionering.

Pensionskassen er en virksomhed i stadig udvikling for at sikre, at medlemmerne kan få et pensionsprodukt af høj standard. Pensionskassens bestyrelse har fastlagt følgende idégrundlag for pensionskassen:

Pensionskassen tilbyder teknikum- og diplomingeniører et bredt dækkende pensionsprodukt, der bygger på troværdighed, der er uafhængigt af særinteresser, og som sikrer medlemmerne og deres nærmeste pårørende økonomisk tryghed.

Det er afgørende, at det enkelte medlem får en professionel og nærværende betjening, der tager udgangspunkt i det enkelte medlems konkrete situation og behov.

Pensionskassens idégrundlag giver sig udslag i følgende målsætning:

Pensionskassen ønsker at levere en god og bredt dækkende pensionsordning til medlemmerne.

Pensionskassen sætter fokus på medlemmerne og deres behov for både kollektive og individuelle pensionsordninger.

Pensionskassen ønsker at være stabil, fleksibel og serviceorienteret med høj kvalitet i rådgivningen.

Pensionskassen tilstræber en høj moral og social forståelse både i forretningsammenhænge og over for medlemmerne.

Pensionskassen vil være konkurrencedygtig og driftseffektiv. Pensionskassen vil administrere pensionsmidlerne med højt afkast, lave omkostninger og afvejet risiko.

Bestyrelse, revisionsudvalg, direktion, ansvarshavende aktuar og revision

Bestyrelse

Lars Bytoft, Formand

Diplomingeniør, M.IDA. Executive MBA.
Direktør Bytoft Consulting ApS. Direktør i CAV Invest ApS. Valgperiode 2016-2019.

Lars Kehlet Nørskov, Næstformand

Teknikumingeniør. Diplomuuddannelse i ledelse.
Konsulent hos FTF. Valgperiode 2014-2017.

Jesper Schiøler, Formand for revisionsudvalget

Bankuddannet. HD i afsætningsøkonomi. Executive MBA, Bankdirektør i Lån & Spar Bank A/S. Valgperiode 2015-2018.

Michael Herold

Ingeniør M.IDA. CBS, Master in Public Governance (MPG). Driftschef Coor Service Management A/S. Valgperiode 2015-2018.

Finn Rosendal Larsen

Teknikumingeniør. M.IDA.
Product manager, TDC Wholesale
Udpeget af IDA.

Merete Lykke Rasmussen

Cand.act. og cand.scient.oecon. Ansvarshavende aktuar og pensionschef hos Lægernes Pension. Udpeget af bestyrelsen til 1. juni 2017 med mulighed for genudpegning.

Revisionsudvalg

Revisionsudvalget består af den samlede bestyrelse med **Jesper Schiøler** som formand.

Direktion

Karin Elbæk Nielsen

Administrerende direktør, cand.act.

Ansvarshavende aktuar

Søren Andersen, cand.act.

Uafhængig revisor

Deloitte Statsautoriseret Revisionspartnerselskab ved statsautoriserede revisorer **Jens Ringbæk** og **Morten Jarlbo**.

Medlemsrevisor

Ingeniør **Just Benner Knudsen**.

Forsidefoto: Gateway Arch, St. Louis, USA.

Indholdsfortegnelse

Årsrapport for 2016

Side

Struktur, idégrundlag og målsætning	omslag
Bestyrelse, revisionsudvalg, direktion og ansvarshavende aktuar og revision	omslag
Femårsoversigt, Hoved- og Nøgletal	1
Sammenfatning, pensionskassens hoved- og nøgletal.....	2
Begivenheder i 2016.....	3
Medlemsforhold	6
Investeringsvirksomhed.....	9
Risikostyring og solvens	11
Honorar, øvrige hverv og vurdering af revisionsudvalgsformandens kompetencer	12
Lønpolitik	13
Samfundsansvar	13
Kønspolitik	13
Ledelsespåtegning	14
Den uafhængige revisors revisionspåtegning	15
Resultat- og totalindkomstopgørelse	17
Balance pr. 31. december	18
Egenkapitalopgørelse og fordeling af resultat	20
Noter til regnskabet	21
Læsevejledning til nøgletal	34

Femårsoversigt - Hovedtal

Alle beløb er anført i mio. kr.	2016	2015	2014	2013	2012
Medlemsbidrag	385	391	371	359	366
Pensionsydelse	-762	-788	-756	-756	-667
Investeringsafkast	1.014	141	1.757	687	1.617
Investeringsafkast efter pensionsafkastskat	860	125	1.507	582	1.385
Pensionsmæssige driftsomkostninger, i alt	-12	-11	-11	-14	-15
Pensionsteknisk resultat	-8	94	29	28	115
Årets resultat før ændring af kollektivt bonuspotentiale og fortjenstmargen	-16	93	63	29	210
Årets resultat	8	89	66	25	186
Hensættelser til pensionsaftaler og investeringskontrakter, i alt	15.379	14.917	15.239	14.194	14.048
Egenkapital, i alt	979	971	932	866	841
Aktiver, i alt	16.724	16.078	16.549	15.370	15.113

Femårsoversigt - Nøgletal

	2016	2015	2014	2013	2012
Afkastpct. relateret til gennemsnitsrenteprodukter	8,7%	0,4%	22,2%	-0,4%	11,1%
Afkastpct. relateret til markedsrenteprodukter	6,2%	1,1%	8,5%	6,7%	12,7%
Risiko på afkast relateret til markedsrenteprodukter	3,75	-	-	-	-
Omkostningsprocent af hensættelser	0,08%	0,10%	0,08%	0,10%	0,10%
Omkostninger pr. forsikret (kr.)*	864	828	838	1.064	1.147
Egenkapitalforrentning efter skat	0,8%	9,1%	7,3%	3,0%	24,9%
Solvensdækning ** (urevideret)	327%	232%	403%	409%	369%

Hoved- og nøgletal for tidligere perioder er ikke tilpasset ændringer i ny regnskabsbekendtgørelse for 2016 bortset fra nøgletallet solvensdækning og balancerelaterede hovedtal for 2015 jf. omtalen under anvendt regnskabspraksis.

*) Nøgletallet viser pensionskassens gennemsnitlige omkostninger pr. forsikret. Nøgletallet er ikke et udtryk for, hvad det enkelte medlem betaler af omkostninger, dette fremkommer af ÅOP/ÅOK, som medlemmerne kan se for 2016 på Min Pension.

**) Nøgletallet beregnes som størrelsen af kapitalgrundlaget målt i procent af solvenskapitalkravet. Solvensdækningen er i 2016 beregnet i henhold til Solvens II-reglerne, som trådte i kraft primo 2016. Solvensdækningen er derfor ikke sammenlignelig med tidligere år. Nøgletallet solvensdækning er undtaget fra kravet om revision, jævnfør bilag 9 til bekendtgørelse nr. 937 af 27. juli 2015 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, og er dermed ikke revideret.

Sammenfatning, pensionskassens hoved- og nøgletal

Medlemmer og pensionister

Antallet af medlemmer fortsatte med at stige i 2016.

Pensionskassen har nu i alt 12.393 medlemmer mod 12.181 året før svarende til en stigning på 1,7 pct. Stigningen er sket for såvel ikke-pensionerede medlemmer som for pensionister, hvilket er helt i overensstemmelse med bestyrelsens intention om at skabe medlemsvækst i pensionskassen. Bestyrelsen er særlig tilfreds med stigningen i bidragsbetalende medlemmer.

Pensionisterne udgør nu 4.975 personer mod 4.880 året før, svarende til en stigning på 1,9 pct.

Medlemsbidrag og pensionsydelse

Medlemsbidragene faldt samlet set i 2016. Medlemsbidragene udgjorde i 2016, 385 mio. kr. mod 391 mio. kr. året før, svarende til et fald på 1,5 pct. Faldet skyldes et fald på 9 mio. kr. i indskudsbetalingerne, mens de samlede løbende medlemsbidrag er steget med 3 mio. kr.

Pensionsydelseerne faldt samlet set i 2016. Pensionsydelseerne udgjorde i 2016, 762 mio. kr. mod 788 mio. kr. året før svarende til et fald på 3,3 pct. Faldet skyldes hovedsageligt et betydeligt fald på 29 mio. kr. i engangsydelse ved pension sammenlignet med 2015, mens de samlede løbende pensionsydelse er steget med 2 mio. kr. i forhold til 2015. Faldet i engangsydelse ved pension skyldes, at et større antal ISP-medlemmer gik på pension i 2015 end i 2016.

Balance

Balancen for pensionskassen steg i årets løb fra 16,1 mia. kr. til 16,7 mia. kr.

Ændringen skyldes primært udviklingen på de finansielle markeder.

Afkast

Afkast før pensionsafkastskat i Garantiordningen blev på 8,7 pct. i 2016 og udgør et årligt gennemsnit på 8,4 pct. i perioden 2012-2016.

Afkast før pensionsafkastskat relateret til markedsrenteprodukter blev på 6,2 pct. i 2016, og udgør et årligt gennemsnit på 7,0 pct. i perioden 2012-2016. I nøgletallet indgår hhv. Markedsrenteordningen med et afkast på 6,3 pct. og Seniorordningen med et afkast på 5,0 pct. for 2016.

Bestyrelsen finder det væsentlig at vurdere afkastet over en længere tidshorisont, da pension er langsigtet. Bestyrelsen vurderer, at afkastet, set over en længere tidshorisont, er tilfredsstillende, og afkastet isoleret set for 2016 som tilfredsstillende.

Rentetilskrivningen på de forskellige ordninger

Rentetilskrivningen opgøres fra 1. december til 30. november, og afviger derfor fra årets afkast. Medlemmer på Garantiordningen fik en depotrente på 2,0 pct. efter pensionsafkastskat. Medlemmer på Seniorordningen fik en rente på 1,2 pct. efter pensionsafkastskat, mens medlemmer på Markedsrenteordningen fik en rentetilskrivning mellem 2,9 pct. og 3,1 pct. efter pensionsafkastskat.

Hensættelser

Hensættelserne for pensionskassen steg i årets løb fra 14,9 mia. kr. til 15,4 mia. kr.

Garantiordningens hensættelser er steget med 61 mio. kr., hvilket primært skyldes rentefald, som medvirker til en stigning af markedsværdien af de garanterede pensioner. I Garantiordningen er foretaget omvalg til Markedsrenteordningen. Som følge heraf er 38 mio. kr. overført til Markedsrenteordningens hensættelser. Dertil kommer 24 mio. kr. i værdi af garantier, som medlemmerne har fået tilført deres depoter.

Stigningen i hensættelserne i Markedsrenteordningen skyldes primært tilskrivning af årets positive afkast efter pensionsafkastskat på 577 mio. kr. til depoterne.

Seniorordningens samlede hensættelser er faldet, hvilket hovedsageligt skyldes omvalg til Markedsrenteordningen på 21 mio. kr. Seniorordningen har fået tilskrevet et afkast efter pensionsafkastskat på 31 mio. kr.

Administrationsomkostninger

Udgifterne til administration var på 12 mio. kr. i 2016 mod 11 mio. kr. året før.

Målt i kroner pr. forsikret er omkostningerne, i henhold til det regnskabsmæssige opgjorte nøgletal, steget fra 828 kr. i 2015 til 864 kr. i 2016.

Administrationsomkostninger opgjort som procent af hensættelserne er faldet fra 0,10 pct. til 0,08 pct.

Pensionsafkastskat

Pensionskassens pensionsafkastskat udgør 154 mio. kr. for 2016 mod 16 mio. kr. året før.

Årets resultat

Årets resultat blev 8 mio. kr. i 2016 mod 89 mio. kr. året før.

Bestyrelsen

Bestyrelsen finder det tilfredsstillende, at både medlemsantal og -indbetalinger stiger. Omkostningerne er steget primært grundet den øgede regulering af den finansielle sektor.

Begivenheder i 2016

Medlemmer i ISP er fortsat mere tilfredse end danske pensionskunder generelt. Det viser ISP's tilfredshedsundersøgelse, der i juni 2016 havde 1.501 deltagere, og som måles i forhold til pensionsbranchens benchmark

ISP's bestyrelse har i årets løb arbejdet med ISP's politik for investeringer, herunder ansvarlige investeringer. ISP's politik for ansvarlig investering er baseret på internationale principper omkring menneskerettigheder, korruption og miljø, og tager udgangspunkt i FN's Global Compact. ISP's investeringer screenes af et eksternt bureau og der følges op på investeringer, der kan være problematiske. ISP's bestyrelse erkender samtidig at normer for, hvad der er ansvarligt, varierer mellem kulturer og ændres over tid, og at ISP derfor løbende bør forholde sig til dispositioner. Se mere i afsnittet om Samfundsansvar.

2016 blev året, hvor reglerne i EU-forordningen omkring Solvens II trådte i kraft. Det har medført nye krav til, hvordan pensionskassen skal beregne sit kapitalbehov, indrette ledelsessystem, risikostyringssystemer, compliance samt tilsynsprocesser og rapportering. Et omfattende arbejde der hovedsagelig er udført af outsourcingspartneren AP Pension, og som ikke kun har betydning i forhold til implementering, men som også løbende medfører nye opgaver, herunder udarbejdelse af nye typer af rapporter til Finanstilsynet, kaldet "risikorapporter", som skal udarbejdes ud over de ordinære regnskabsrapporter. En af disse risikorapporter vil blive offentliggjort på ISP's hjemmeside sidst i maj 2017. Solvens II-reglerne er også årsagen til, at ISP's bestyrelse i 2016 valgte at splitansætte en række medarbejdere, hovedsagelig fra AP Pension. Samlet vægter ISP's ansatte dog kun svarende til to gennemsnitlige fuldtidsansatte, hvoraf direktionen udgør én.

De finansielle markeder

2016 var et positivt år for både aktier, kreditobligationer, stats- og realkreditobligationer samt ejendomme. Globale aktier gav et afkast på 10,7 pct., kreditobligationer 13,5 pct. og realkreditobligationer gav et afkast på 4,3 pct., mens ISP's ejendomsinvesteringer gav et afkast på over 10 pct.

2016 blev ellers indledt med store kursfald på aktiemarkedet, som primært var drevet af frygt for vækstudsigterne i den kinesiske økonomi og effekten på den globale økonomi. Derfor var det kinesiske aktiemarked meget hårdt ramt og faldt over 20 pct. i januar, mens det globale aktiemarked til sammenligning faldt over 10 pct.

Aktiemarkedet fandt en bund i februar blandt andet hjulpet af kraftige rentefald i både USA og Europa,

hvor forventninger om pengepolitiske stramninger i USA på ny blev udsat. Samtidig begyndte usikkerheden om den kinesiske økonomi gradvist at mindskes, og økonomiske nøgletal i den øvrige del af verden viste samtidig fremgang. De bedre vækstudsigter har også kunnet ses på stigende råvarepriser, hvor f.eks. olieprisen i løbet af 2016 er steget med knap 50 pct. efter meget store prisfald i 2015.

Efter de store aktiekursfald i januar genvandt aktiemarkedet det tabte frem til den britiske folkeafstemning om fortsat britisk medlemskab af EU den 23. juni 2016. Det blev meget overraskende et nej (Brexit), hvilket medførte uro på de finansielle markeder med nye rentefald og en stor svækkelse af det britiske pund. Aktiemarkedet var kun kortvarigt negativt påvirket af resultatet af den britiske folkeafstemning, da de realøkonomiske effekter blev set mere som et lokalt stød til den britiske økonomi end et globalt stød til verdensøkonomien.

Kort efter Brexit var de lange renter i USA og Europa på et lavpunkt. På det tidspunkt var både de amerikanske og tyske 10-årige renter historisk lave med en negativ rente i Tyskland på -0,2 pct., mens renten i USA var 1,4 pct. Rentestigningerne fik mere næring af endnu en meget overraskende politisk begivenhed i starten af november, hvor Donald Trump blev valgt som ny amerikansk præsident.

Donald Trump var gået til valgkamp på at føre ekspansiv finanspolitik ved at sænke skatter og lave infrastrukturinvesteringer, og da republikanerne samtidig fik kontrol over Kongressen, begyndte markedet at indregne, at store dele af hans program ville blive gennemført. Det betød store rentestigninger, en styrket amerikansk dollar og stigende aktiemarkeder især i USA og for bankaktier. Omvendt havde det negativ effekt på emerging markets aktier og obligationer, som ellers i 2016 har leveret gode afkast, da Trump også i valgkampen har truet med at lave handelskrige og dermed mindske verdenshandlen.

Året sluttede - som 2015 - med en renteforhøjelse på 0,25 pct. fra den amerikanske centralbank, og forventningen er nu, at flere renteforhøjelser vil følge i 2017.

Fortsat øget regulering

EU-forordningen omkring Solvens II trådte i kraft 1. januar 2016, og blev fulgt af en række ændrede eller nye bekendtgørelser. Hovedformålet med Solvens II er at give forsikringstagerne betryggende beskyttelse, at give forsikringsselskaberne ensartede regler

inden for det indre marked, at øge europæiske forsikringsselskabers konkurrenceevne internationalt og at understøtte finansiell stabilitet.

Solvens II har medført nye krav til, hvordan pensionskassen skal beregne sit kapitalbehov, indrette ledelsessystem, risikostyringssystemer, compliance samt tilsynsprocesser og rapportering. Solvens II-reglerne vil også fremover medføre øgede udgifter.

Den næste store reguleringsmæssige opgave er implementeringen af EU's Persondataforordning, der skal være endeligt implementeret i maj 2018.

I hovedoverskrifter har medlemmerne ret til at få slettet og til at få udleveret eller overført deres data. Der skal være øget kontrol med, hvem der har adgang til hvilke data og systemer, og hvordan det dokumenteres. Derudover skal ISP have en databeskyttelsesansvarlig, der skal rådgive og vejlede samt kontrollere og overvåge, men ikke udføre eller designe løsninger.

Der er indberetningskrav til Datatilsynet og underretningspligt til berørte personer i tilfælde af datasikkerhedsbrud. Der vil i 2017 og 2018 i samarbejde med AP Pension og systemleverandører blive arbejdet på at sikre, at ISP lever op til reglerne i Persondataforordningen.

Åbenhed om afkast

ISP offentliggør på månedlig basis det opnåede afkast i de fem investeringsprofiler, som findes i pensionskassen. Afkastet kan ses på hjemmesiden under afsnittet "Investering". Dermed kan medlemmerne følge med i udviklingen i afkastet i de forskellige investeringsprofiler og derfor bedre vurdere, om de selv har valgt den rigtige investeringsprofil. Det er muligt at skifte investeringsprofil i Markedsrenteordningen månedligt, også efter pensionering.

Markedsrenteordningen

I Markedsrenteordningen tilskrives afkastet til pensionerne løbende, og pensionerne reguleres årligt. Der er ingen garantier, og derfor kan afkastet tilskrives fuldt ud til medlemmernes depot. Medlemmerne bærer selv risikoen for blandt andet længere levetider.

Bestyrelsen har besluttet at sænke beregningsrenten fra 4,25 pct. til 3,75 pct. Dette implementeres i juli 2017. Beregningsrenten er den rente, som anvendes til at fastlægge pensionerne, og kan betragtes som en forlods rente indtil det endelige afkast for året tilskrives. Rente- og afkastniveauet på de finansielle markeder er så lavt, at det er sandsynligt, at ISP jævnlige ikke vil kunne opnå et afkast på 4,25 pct. (svarer til 5,0 pct. før pensionsafkastskat), hvorfor renten nedsættes.

ISP's medlemmer lever generelt længere, hvilket er positivt. Men det betyder, at de livsvarige pensioner skal udbetales over flere år, og derfor har bestyrelsen besluttet at ændre på de levetidsforudsætninger, der ligger til grund for Markedsrenteordningen og Seniorordningen således, at forudsætningerne bedre tager højde for de stigende levetider. De ændrede forudsætninger implementeres i sommeren 2017.

Når beregningsrenten nedsættes, betyder det en ændret udbetalingsprofil på pensionerne. Der indregnes en lavere rente, hvilket betyder, at pensionsudbetalingerne og pensionsprognoserne falder, men sandsynligheden for, at pensionsudbetalingerne efterfølgende reguleres op med det faktiske afkast, stiger. Når forudsætningerne for levetid ændres, skal pensionerne strække over flere år. Det betyder, at pensionsudbetalingerne og pensionsprognoserne falder. Depotterne vil være uberørte af begge ændringer, det er alene udbetalingsforløbet, som ændres. Pensionister vil som vanligt blive reguleret 1. januar. Alle berørte medlemmer vil modtage nærmere information om ændringerne.

Bestyrelsen finder trods ændringerne, at for de fleste medlemmer er Markedsrenteordningen den mest optimale pensionsordning. Medlemmerne kan vælge mellem risikoprofilerne Lav Risiko, Mellem Risiko og Høj Risiko. Hovedparten af medlemmerne har valgt Mellem Risiko.

Garantiordningen

På pensioner i Garantiordningen tilskrives en depotrente. Denne har siden 2012 været på 2 pct., grundet en aftale indgået mellem pensionsbranchen og Erhvervs- og Vækstministeriet. Afkastet har i 2016 været 7,4 pct. efter pensionsafkastskat.

Afkastet bruges blandt andet til at tilbagebetale tidligere tiders gæld fra medlemmerne i Garantiordningen til egenkapitalen, og til at finansiere de stigende levetider. Den forlængede levetid har solvensmæssig betydning for pensioner i Garantiordningen. Ydelsesgarantien betyder, at pensionerne ikke umiddelbart kan nedsættes ved stigende levealder. I stedet afsættes ved en stigende levealder yderligere midler på kollektiv basis til sikring af den livsvarige udbetaling. Der er ydelsesgaranti i Garantiordningen, så den lave depotrente medfører ikke ændringer i pensionerne her og nu.

De stigende levetider og den øgede regulering samt den oparbejdede gæld til egenkapitalen bevirker, at pensionerne i Garantiordningen kun i yderst begrænset omfang kan forventes en regulering af pensionerne fremadrettet. Uden en regulering vil pensionerne tabe købekraft, det vil sige at den reale pension vil falde over årene.

Seniorordningen

Seniorordningen, der er et markedsrenteprodukt, blev den 1. januar 2013 opdelt i en grundpension med en ydelsesgaranti på renten og en ugaranteret tillægspension. Der er fra 2015 indført betaling for garantien i Seniorordningen. Betalingen for garantien i Seniorordningen nedsættes pr. 1. januar 2017 fra 0,5 pct. til 0,4 pct. af hensættelserne.

Beregningsrenten i Seniorordningen blev pr. 1. januar 2016 nedsat til 3,0 pct. Dette skete, fordi der skal investeres med lav risiko for at sikre, at der er penge nok til at opfylde garantien på medlemmernes ordninger, og afkastet derfor må forventes at være lavt.

I Seniorordningen tilskrives afkastet til pensionerne en gang årligt den 1. december. Dette ændres fra januar 2017, idet Seniorordningen nu tilskrives afkastet til pensionerne løbende, som for Markedsrenteordningen.

Som det er anført under Markedsrenteordningen, har bestyrelsen besluttet at ændre levetidsforudsættelserne. Dette omfatter også Seniorordningen og vil betyde, at udbetalingsprofilen ændres, og pensionsudbetalingerne og pensionsprognoserne falder, mens depoterne er uændrede.

Omvalg

ISP har i 2016 givet medlemmerne mulighed for at vælge sig over i Markedsrenteordningen fra Garantiordningen og fra Seniorordningen. Bestyrelsen besluttede primo november 2016 at sætte denne mulighed på pause, indtil de nye beregningsforudsættelser i Markedsrenteordningen er implementeret, og ISP dermed kan give et retvisende billede af pensionerne efter et omvalg. Det er forventningen, at der kan åbnes for omvalg igen i sommeren 2017.

ISP tilbyder firmapension til ingeniørvirksomheder

Med en firmapensionsordning hos ISP kan virksomheden tilbyde ISP's attraktive ordning og vilkår til alle ansatte i virksomheden, også til de medarbejdere, der ikke er ingeniører.

Årlige omkostninger i procent og kroner (ÅOP/ÅOK)

Opgørelsen af ÅOP/ÅOK sker ud fra de samlede omkostninger til administration og investeringsforvaltning. Der indgår altså både de direkte omkostninger, som det enkelte medlem betaler fra sin pensionsordning, og de overordnede omkostninger, som pensionskassen afholder, f.eks. omkostninger til formueforvaltning.

Opgørelsen af ÅOP/ÅOK bliver både foretaget for det enkelte medlem og for pensionskassen samlet. Medlemmerne kan se deres ÅOP/ÅOK for 2016 på

Min Pension fra primo juni 2017. Hvis man sammenligner ÅOP/ÅOK, er det vigtigt at tage oplysningerne med et vist forbehold og være opmærksom på, at en lidt højere ÅOP eksempelvis kan opvejes af et højere afkast – måske ikke i de enkelte år, men på sigt. Det samlede ÅOP/ÅOK for pensionskassen forventes offentliggjort på isp.dk omkring 1. juni 2017.

Kommunikation

Bestyrelsen har fokus på, hvordan ISP kommunikerer til medlemmerne og på de ressourcer, der er forbundet hermed, både i relation til miljøet og i relation til at medvirke til lavere administrationsomkostninger til glæde for medlemmerne. Derfor anvender bestyrelsen elektronisk kommunikation i videst muligt omfang.

ISP udsendte i 2016 fem elektroniske nyhedsbreve til de medlemmer, der har tilmeldt sig. Nyhedsbrevet er populært blandt medlemmerne, hvilket ISP kan se ved, at ca. 70 pct. åbner det ved hver udsendelse. ISP opfordrer alle medlemmer til at tilmelde sig nyhedsbrevet på isp.dk.

ISP måler medlemmernes tilfredshed hvert år ved at udsende et link til et spørgeskema til medlemmer, der har opgivet e-mailadresse på Min Pension. I juni 2016 deltog 1.501 medlemmer. Resultatet af undersøgelsen viste, at medlemmer i ISP er mere tilfredse end danske pensionskunder generelt. Medlemmernes samlede tilfredshed med ISP er 5,2 på en skala fra 1 til 7. Gennemsnittet i branchen er 5,0. Medlemmerne vurderer, at ISP skaber værdi, overholder aftaler og leverer dækkende produkter. Og så er det en god oplevelse at benytte online-portalens Min Pension.

I 2016 gentog ISP succesen med afholdelse af temamøder forud for generalforsamlingen i april. Der blev afholdt to forskellige møder, som medlemmerne kunne tilmelde sig og, og tilfredsheden blandt deltagerne var stor. I efteråret blev der holdt tre medlemsmøder i henholdsvis Kolding, Århus og København. Her fortalte bestyrelsesformand Lars Bytoft og direktør Karin Elbæk Nielsen blandt andet om status på nye produkter, investeringer og afkast – og så svarede de på spørgsmål fra medlemmerne.

Som nyt tiltag i 2017 har ISP's bestyrelse besluttet at tilslutte sig e-Boks. Det er forventningen, at medlemmerne vil tage godt i mod dette initiativ, som skal lette medlemmernes kommunikation, sikre at ISP også på dette område er klar til EU Persondataforordningen samt fortsætte den digitale udvikling af ISP, og dermed spare portoudgifter.

Begivenheder efter regnskabsperiodens udløb

Der er fra balancedagen og frem til dags dato ikke indtrådt forhold, som forrykker vurderingen af årsrapporten.

Medlemsforhold

Medlemsbestanden stiger fortsat – også for ikke-pensionerede medlemmer, hvilket er i overensstemmelse med bestyrelsens intention om at øge antallet af medlemmer i pensionskassen. Antallet af pensionister er stigende, hvilket skyldes den aldersmæssige sammensætning af pensionskassens medlemmer. Der er ca. 3.100 hvilende medlemmer i pensionskassen, dvs. medlemmer, der ikke indbetaler, og som ikke er på pension.

Medlemmer (antal)	2016	2015	2014
Bidragbetalende	4.420	4.393	4.469

Antallet af bidragbetalende medlemmer er steget 1 pct. fra 2015 til 2016. For Garantiordningen og Seniorordningen er antallet af bidragbetalende medlemmer faldende, fra hhv. 603 til 579 og 35 til 27. I Markedsrenteordningen er antallet af bidragbetalende medlemmer steget fra 3.755 i 2015 til 3.814 i 2016.

Medlemmer og pensionister 2012-2016

Medlemmer	2016	2015	2014	2013	2012
Ikke-pensionerede medlemmer *	8.533	8.384	8.285	8.078	8.135
Alderspensionister **	3.786	3.729	3.634	3.518	3.312
Invalidepensionister	74	68	75	73	66
Medlemmer i alt	12.393	12.181	11.994	11.669	11.513
Pensionister					
Alderspensionister **	3.786	3.729	3.634	3.518	3.312
Invalidepensionister ***	74	68	75	73	66
Ægtefællepensionister	1.033	1.000	959	926	886
Børnepensionister	82	83	94	92	94
Pensionister i alt	4.975	4.880	4.762	4.609	4.358

* Ikke-pensionerede medlemmer er opgjort inklusiv 698 medlemmer, der har et eller flere opsparingsprodukter og supplerende ophørende livrente.

** Alderspensionister er opgjort inklusiv 170 pensionerede medlemmer, der har et opsparingsprodukt og supplerende ophørende livrente.

*** Invalidepensionister overgår til alderspension, når de bliver 67 år.

Reguleringen af pensionen den 1. januar 2017

Pensionerne til pensionisterne bliver reguleret én gang årligt, den 1. januar.

Markedsrenteordningen

Reguleringen af pensionen i Markedsrenteordningerne skete på baggrund af det opnåede afkast i perioden fra den 1. december 2015 til den 30. november 2016. Rentetilskrivningen var 3,0 pct. for investeringsprofilen Markedsrente høj, 2,9 pct. for Markedsrente middel og 3,1 pct. for Markedsrente lav. Alle afkast er efter pensionsafkastskat.

Rentetilskrivningen har afgørende betydning for reguleringen af pensionen på Markedsrenteordningen, men også udviklingen i prisen for forsikringer (levetider) og udviklingen i omkostninger kan påvirke reguleringen såvel positivt som negativt. Afgørende for, om der kommer en positiv eller negativ regulering, er, om rentetilskrivningen, omkostningerne og prisen for forsikringerne har været, som forudsat. Da der er indregnet en rente på 4,25 pct. på forhånd, vil medlemmerne opleve en nedregulering af pensionerne, der dog kan være opvejet af individuelle forhold for enkelte medlemmer. Beregningsrenten på 4,25 pct. ændres i 2017 til 3,75 pct.

Seniorordningen

Rentetilskrivningen i Seniorordningen blev på 1,2 pct. efter pensionsafkastskat, hvilket betyder, at pensionerne typisk reguleres ned.

Garantiordningen

Medlemmer på Garantiordninger fik en depotrente på 2 pct. p.a. efter pensionsafkastskat.

Ingen medlemmer har fået en mindre pension på grund af den lavere depotrente. Undtaget herfra er de pensionister på garanterede ordninger, der ved pensionering valgte pensionen udbetalt med et til-læg, og således valgte en individuel udbetalingsprofil.

Årets rentetilskrivning fremgår af depotoversigten for 2016, som kan ses via login på Min Pension.

Administrationsomkostningerne

Pensionskassens medlemmer betaler et månedligt fast gebyr, en omkostningssats af indbetalinger samt en omkostningssats af det opsparede depot. Fra den 1. januar 2017 har bestyrelsen besluttet at nedsætte satsen, der fradrages i depotet fra 0,04 pct. til 0,03 pct. Således, at det opkrævende modsvarer omkostningerne.

Øvrige omkostningssatser er uændrede. Der opkræves derudover forskellige andre gebyrer, hvoraf gebyr ved overførsel er reguleret. Pensionskassen arbejder på, kontinuerligt at kunne beholde det lave omkostningsniveau.

Omkostningsresultat

Det samlede omkostningsresultat udviser et overskud på 1,5 mio. kr. Overskuddet indgår i driftsresultatet.

Medlemmer og pensionisters fordeling på Markedsrente-, Garanti- og Seniorordning

Antal medlemmer og pensionister	2016	2015	2014	2013	2012
Markedsrenteordning	10.115	9.766	9.099	8.688	8.201
Garantiordning	2.899	2.994	3.374	3.423	3.563
Seniorordning	494	504	574	576	729

Antallet og andelen af medlemmer på Markedsrenteordningen stiger fortsat. Dette skyldes, at alle nye pensionsordninger i pensionskassen fra og med 2007 tegnes på Markedsrenteordningen samt de omvalg, der har været gennemført.

Gruppeforsikringer

Pensionskassen har en 'pakke' med gruppeforsikringer, der består af en sum ved dødsfald, en sum ved invaliditet, en ulykkesforsikring og en sum ved visse kritiske sygdomme.

Gruppelivspriserne for 2017 er fastholdt for alle. Dækningerne for medlemmer på regulativ 4 er forbedret i form af indførelse af mulighed for udbetaling af invalidesum ved tilkendelse af ressourceforløb af minimum ét års varighed samt udbetalingen af den sidste halvdel efter to år. Derudover sker aftrapning af ydelserne først fra medlemmets fyldte 50 år og ikke som tidligere fra medlemmets fyldte 40 år.

Sundhedsforsikring

ISP tilbyder medlemmerne sundhedsforsikring til dem selv og familien til en fordelagtig pris. Det betyder hurtigere behandling ved sygdom eller tilskadekomst.

Sundhedsforsikringen kan tegnes af alle medlemmer, og man kan også tegne en sundhedsforsikring til ægtefællen, hvis man tegner en forsikring til sig selv. Børn under 24 år er gratis medforsikret.

ISP køber dækningen hos Mølholm Forsikring A/S, og antallet af medlemmer der benytter dette tilbud, er fortsat stigende. Se mere om sundhedsforsikringen på ISP's hjemmeside.

Risikoforløbet

Det samlede risikoresultat gav i 2016 et underskud på 51 mio. kr. mod et underskud på 5,6 mio. kr. i 2015.

For Garantiordningen har der været et underskud på 7 mio. kr. (overskud på 4,9 mio. kr. i 2015) og for Seniorordningen et underskud på 2,5 mio. kr. (overskud på 3,5 mio. kr. i 2015). For Markedsrenteordningen har der været et underskud på 41,5 mio. kr. (underskud på 14,0 mio. kr. i 2015).

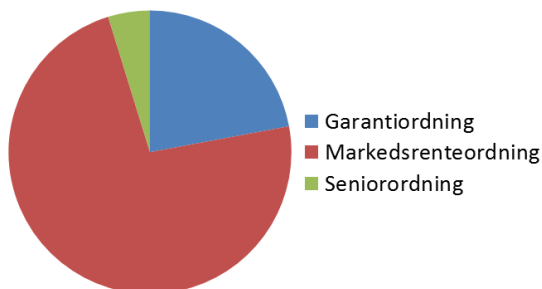
Målsætningen er, at risikoresultatet for de enkelte ordninger skal balancere set over en årrække. For pensionskasser af ISP's størrelse er det nødvendigt at betragte risikoresultatet over en årrække for at danne sig et billede af, om de opkrævede forsikringspræmier er tilstrækkelige til at dække skadesudgifterne. Inden for et enkelt år kan ganske få skader afgøre, om risikoforløbet udviser et overskud eller et underskud. Pensionskassen vurderer løbende størrelsen af forsikringspræmierne som et led i risikostyringen.

Som følge af risikounderskuddet er prisen for risikodækningen ved død ændret fra 1. januar 2017. Prisen er ændret for alle ordninger, men rammer primært Markedsrenteordningen og Seniorordningen. Selve beregningsgrundlaget til beregning af pensionerne er dog uændret ultimo 2016, men beregningsgrundlaget ændres i 2017, idet beregningsrenten nedsættes og prisen for risikodækning ved død reguleres. Ændringen sker for at bringe forudsætningerne omkring levetider i bedre overensstemmelse med de reelle levetider blandt medlemmerne, baseret på statistiske analyser. Ændringerne vil betyde nedsættelser i pensionerne.

Hensættelser

Pensionskassens formål er at yde pension til medlemmerne. Derfor består størstedelen af forpligtelserne (passivsiden) af hensættelser, der skal dække de pensionsydelse, som pensionskassen har aftalt med sine medlemmer.

Hensættelser

Som det ses, ligger hovedparten af hensættelserne i Markedsrenteordningen.

Garantiorrdningen

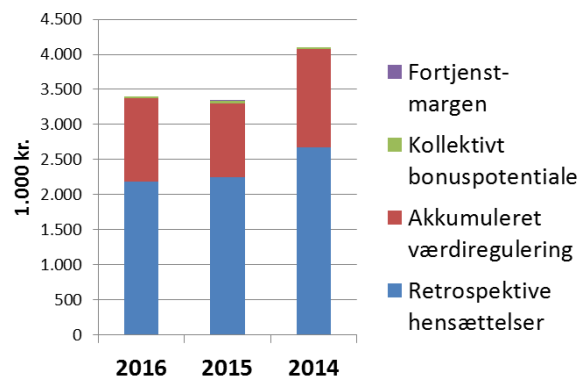
Pensionshensættelsen i Garantiorrdningen består udover medlemmernes depoter (retrospektive hensættelser) af en akkumuleret værdiregulering og kollektivt bonuspotentiale.

Akkumuleret værdiregulering udtrykker forskellen mellem de forsikringsmæssige hensættelser opgjort til markedsværdi fratrukket kollektivt bonuspotentiale og de retrospektive hensættelser. En positiv akkumuleret værdiregulering fremkommer, når rente-, risiko- og omkostningsparametre, der indgår i opgørelsen af de garanterede ydelser, er styrket i forhold til de tilsvarende parametre i pensionskassens tegningsgrundlag. Herudover påvirkes den akkumulerede værdiregulering, hvis en andel

af fortjenstmargen eller risikomargen er udskilt af kollektivt bonuspotentiale, eller hvis en andel af risikomargen dækkes af kapitalgrundlaget.

Kollektivt bonuspotentiale er den del af forsikringstagernes bonusret, som ikke er fordelt til de enkelte.

Nedenfor er vist en tabel over hensættelser i Garantiorrdningen i de seneste tre år.

Pensionskassen har fastsat dødeligheden, der indgår i hensættelserne på garantiorrdningen, ud fra de metoder, som Finanstilsynet har fastlagt. Den årlige opdatering af levetidsmodellen for ISP gav anledning til en forhøjelse af hensættelserne på 29 mio. kr.

Finanstilsynet udsendte den 20. maj 2016 fortolkningsbidrag til fortjenstmargen. Dette fortolkningsbidrag har været diskuteret med branchen i 2016, og som følge heraf har Finanstilsynet givet selskaberne mulighed for at anvende en overgangsordning. Overgangsordningen medfører, at balanceposten "Fortjenstmargen" sættes til 0 for Garantiorrdningen.

Investeringsvirksomhed

Investeringspolitik

Det er ISP's mål at føre en offensiv investeringsstrategi med en kontrolleret risiko. Offensiv betyder i den sammenhæng, at ISP konstant afsøger markedet for at finde nye investeringsmuligheder med forskellige risikoprofiler. Kontrolleret betyder, at investeringsrisikoen godt kan være betydelig, men er under konstant overvågning inden for betryggende rammer. ISP investerer medlemmernes pensionsopsparing ud fra et langsigtet perspektiv, og investeringerne tilpasses løbende efter udviklingen på de finansielle markeder. ISP er af den opfattelse, at en høj andel af aktier, ejendomme og andre risikobehæftede investeringsaktiver på lang sigt vil give medlemmerne det højeste afkast på deres pensionsopsparing.

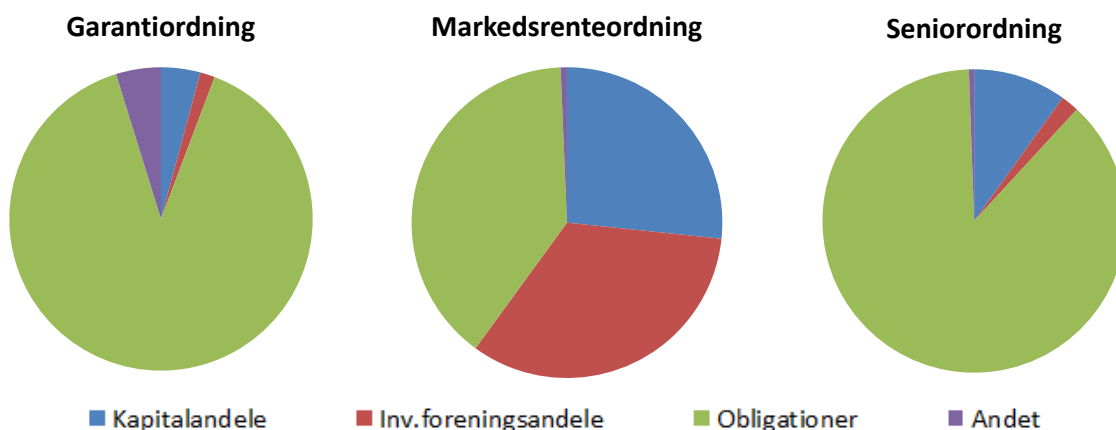
ISP investerer endvidere medlemmernes midler efter prudent person-princippet således, at investeringsstrategien for hver ordning opfylder, at:

- risikoprofilen er forsøgt tilpasset, hvad medlemmet er blevet stillet i udsigt og er tilpas robust over for udsving på de finansielle markeder i forhold til det, som medlemmet er stillet i udsigt

- sikre en tilpas grad af risikospredning mellem aktivklasser og inden for hver aktivklasse
- forhindre risici, der er i modstrid med medlemmernes interesser, f.eks. for stor koncentrations- og likviditetsrisici.

Investeringsaktiverne er delt op i fem hovedgrupper svarende til regnskabsposterne i balancen: Kapitalandele (aktier), investeringsforeningsandele, obligationer, investeringsejendomme og andre investeringsaktiver.

Den overordnede aktivsammensætning afspejler, at Garanti- og Seniorordningen er de to såkaldte solvensbærende ordninger, mens Markedsrenteordningen er en ugaranteret ordning, hvor der ikke skal tages de samme hensyn ved fastsættelsen af investeringsstrategien. Aktivsammensætningen i Markedsrenteordningen (middel) er bestyrelsens bedste bud på en god og veldiversificeret aktivsammensætning, der risikomæssigt matcher, at der er tale om livsvarige pensioner og den samlede aldersfordeling i den samlede bestand.

I Garanti- og Seniorordningen er over 80 pct. af midlerne placeret i stats- og realkreditobligationer, mens den tilsvarende procentsats er ca. 30 i Markedsrenteordningen. Resten af midlerne i markedsrenteordningen udgøres af investeringer i aktier, kreditobligationer og ejendomme.

Disse forskelle i aktivsammensætningen i de enkelte hovedgrupper skyldes forskelle i forpligtelserne over for kunderne. Eksempelvis er varigheden i obligationsbeholdningen højere i Garantiordningen end i de øvrige ordninger for at sikre, at pensionskassen kan leve op til ydelsesgarantierne.

Markedsrenteordningen har ikke disse garantier, og kan derfor investere mere frit, og derfor investeres der i aktier, kreditobligationer og ejendomme.

Markedsværdien af investeringsaktiverne

Ved udgangen af 2016 var de samlede investeringsaktiver i pensionskassen målt til markedsværdi på i alt 16,5 mia. kr. I forhold til året før svarer det til en stigning på 0,7 mia. kr.

Årets afkast

Afkastet i de enkelte profiler før pensionsafkastskat blev på:

Ordning	2016	2015
Markedsrente Lav	5,2 %	2,4 %
Markedsrente Mellem	6,5 %	1,1 %
Markedsrente Høj	6,9 %	1,7 %
Garantiordningen	8,7 %	0,4 %
Seniorordningen	5,0 %	0,6 %

Rentefaldet har betydet større gevinster på rentefaldet, hvilket har haft positiv effekt på afkastet i garantiordningen og seniorordningen.

Stigende risiko er blevet belønnet i 2016, da aktier, ejendomme og kreditobligationer har oplevet højere afkast end traditionelle obligationer. Derfor er

Investeringsafkast i 2016 på udvalgte aktivtyper

Aktivtype	Pensionskassen	Markedsafkast/ Benchmark
Aktier, noterede og unoterede	7,55 %	10,60 %
Obligationer, Garantiordning og Seniorordning	8,03 %	-
Obligationer Markedsrenteordningen	3,48 %	2,30 %
Ejendomme	9,14 %	5,80 %
Kreditobligationer	8,62 %	13,50 %
Lav Volatil Kredit	0,83 %	2,50 %

Afkastet i ovenstående tabel kan ikke sammenlignes med note 15, eftersom formueopdelingen er en anden.

Obligationers afkastet er vist for både Markedsrenteordningen samt Garantiordningen og Seniorordningen, fordi formålet med investeringerne i disse er signifikant forskellige. Renterisikoen er således væsentligt større for ordninger med garanti.

I Markedsrenteordningen er formålet at optimere afkastet under hensyntagen til den samlede porteføljorisiko.

I Garantiordningen og Seniorordningen er det primære formål at reducere solvensrisikoen gennem investeringer i lange statsobligationer således, at varigheden på aktiver og passiver er så ens som praktisk muligt. Derfor er den samlede obligationsandel langt højere i solvensordningerne end i Markedsrenteordningen. Dette betyder højere afkast i år med rentefald, og det modsatte i år med rentestigninger.

Valutaafdækning

Valutaafdækningen er ikke medtaget i ovenstående tabel. Valutaafdækningen gav et mindre tab

afkastet størst i profilfonden Høj og Mellem Risiko og mindst i Lav Risiko.

Pensionskassens afkast fra den samlede beholdning af aktier har, sammenlignet med markedsafkastet, været tilfredsstillende.

Obligationers afkastet blev på 3,48 pct. i 2016 for markedsrente. I ordninger med ydelsesgaranti afdækkes denne garanti med lange statsobligationer og tilsvarende renteinstrumenter.

I tabellen nedenfor er vist pensionskassens investeringsafkast i 2016 på udvalgte aktiver sammenlignet med et relevant markedsafkast, et såkaldt benchmark, der er et udtryk for, hvordan det er gået markedet.

primært som følge af en styrkelse af den amerikanske dollar på 2,9 pct., mens afdækningen af det britiske pund, gav en gevinst, da det britiske pund blev svækket med 13,8 pct. i 2016.

Ejendomme

ISP er investeringsmæssigt eksponeret i ejendomme i Danmark via AP Pension for at få en større risikospredning på ejendomsporteføljen.

Derudover investerer pensionskassen i ejendomme i udlandet via ejendomsfonde og andre investeringer eksponeret mod ejendomsmarkedet. I 2016 er der nyinvesteret i to ejendomsfonde med ejendomme i henholdsvis Norden og Tyskland.

Ansvarlige investeringer

ISP's bestyrelse har i 2016 vedtaget en politik for ansvarlige investeringer, som er gengivet i afsnittet på side 13. Politikken knytter sig op til de internationale anerkendte FN-principper Global Compact, der blandt andet omhandler menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og korruption.

Herudover følger ISP Danmarks officielle politik over for lande og virksomheder, hvor der vedtages sanktioner. Se mere på side 13.

Risikostyring og solvens

Risikostyring

Bestyrelsen fastlægger risikopolitikken og retningslinjerne for pensionskassens risikostyring, herunder rammerne for risikopåtagningen. Pensionskassens administration, herunder outsourcingpartneren AP Pension, overvåger, at retningslinjer og rammer overholdes således, at der til stadighed er en høj grad af sikkerhed for, at pensionskassen kan leve op til de afgivne pensionsløfter.

Pensionskassen er påvirket af forskellige risici, herunder primært finansielle risici, forsikringsmæssige risici og operationelle risici.

Finansielle risici

De finansielle risici består primært af markedsrisici, som er risikoen for tab ved ændringer i markedsværdien på aktiver og passiver (pensionshensættelserne) ved ændringer i markedsforholdene, f.eks. ved ændringer i renteniveau, aktie- og valutakurser og/eller ejendomsværdier m.m. Hertil kommer kredit- og modpartsrisici, som dækker risikoen for tab som følge af, at modparter misligholder deres betalingsforpligtelser.

For Garanti- og Seniorordningerne, hvor der opereres med en ydelsesgaranti, er de væsentligste finansielle risici knyttet til samspillet mellem investeringsaktiverne og pensionsforpligtelserne. Risikoen består her i, om afkastet af investeringsaktiverne er tilstrækkeligt til at dække de lovede pensioner, især har renterisikoen betydning. Renterisikoen styres via investeringer i rentefølsomme aktiver, der 'passer' til forudsætningerne om varighed m.m. i pensionshensættelserne (obligationer og renteaftækningsinstrumenter).

I Markedsrenteordningen, som nu udgør ca. 3/4 af hensættelserne, er risikoen overgået til medlemmerne. Der er derfor ikke de samme bindinger i forhold til afgivne pensionsløfter, hvorfor investeringspolitikken kan tilrettelægges mere frit inden for rammerne af, hvilken risikoprofil medlemmerne har valgt. I Markedsrenteordningen er der generelt en meget større vægt på risikofyldte aktiver (aktier mv.) end i Garantiordningen. Investeringerne kan derfor i højere grad indrettes på at udvælge de investeringsaktiver, som på den lange bane giver medlemmerne det højeste mulige afkast.

Forsikringsmæssige risici

De forsikringsmæssige risici drejer sig primært om risikoen for tab som følge af en forøgelse i medlemmernes levetid og/eller en forøgelse i invalidehyppigheden i Garantiordningen. Pensionskassens aktuar overvåger løbende, at forudsætningerne i beregningsgrundlaget afspejler udviklingen i pensionskassen. Den konstaterede og forventede fremtidige stigning i levealderen indgår i pensionskassens risikostyring og opgørelse af solvenskapitalkravet.

Operationelle risici

Operationelle risici vedrører risikoen for tab som følge af fejl i it-systemer, utilstrækkelige eller fejlagtige procedurer, juridiske tvister eller bedrageri. Da hovedparten af administrationen er outsourcet, har pensionskassen i aftalerne betinget sig, at der føres kontroller, at der er etableret funktionsadskillelse, og at der rapporteres til pensionskassen.

Investeringsgrupper

Finanstilsynet kræver, at pensionskassen i sin risikostyring og aktuarmæssige opgørelser opdeler pensionerne i Garantiordningen efter den grundlagsrente, ordningen gennemsnitligt har, hvilket afhænger af, hvornår medlemmet er optaget i pensionskassen. ISP har således tre underliggende grupper i Garantiordningen med hver deres sæt investeringer således, at risikoen bedre kan styres og tilpasses. Tilsvarende er Markedsrenteordningens investeringer opdelt efter risikoprofilerne Lav, Mellem og Høj.

Solvens

Den 1. januar 2016 trådte Solvens II-kravene i kraft og Pensionskassen overgik derved til de nye solvensregler. Pensionskassen anvender standardmodellen til opgørelse af solvens med en volatilitetsjusteret rentekurve til opgørelse af hensættelserne.

Pensionskassens kapitalgrundlag udgør 962 mio. kr. ved udgangen af 2016, og solvenskapitalkravet 294 mio. kr. Solvensdækningen er dermed på 327 pct. Den omarbejdede solvensåbningsbalance pr. 1. januar 2016 udviste et kapitalgrundlag og solvenskapitalkrav på henholdsvis 965 mio. kr. og 417 mio. kr., svarende til en solvensdækning på 232 pct. Reduktionen af solvenskapitalkravet i året skyldes primært, at grupperne har fået tilført buffer, da der nu ikke fradrages i gruppernes buffer for fremtidig fortjeneste.

Honorar, øvrige hverv og vurdering af revisionsudvalgsformandens kompetencer

Honorar til bestyrelse og direktion

Oplysninger om bestyrelsens honorar og løn til direktør fremgår af note 13 i regnskabet.

Honorar til bestyrelsen er på generalforsamlingen i 2016 fastsat til:

Formand for bestyrelsen: 240.000 kr.

Næstformand for bestyrelsen: 120.000 kr.

Bestyrelsesmedlemmer: 100.000 kr.

Formand for revisionsudvalget (i alt): 140.000 kr.

Bestyrelsens øvrige hverv

Bestyrelsens medlemmer har ved udgangen af 2016 følgende andre hverv:

Lars Bytoft (formand)

Direktør i Bytoft Consulting ApS.

Direktør i CAV Holdning ApS.

Tryghedsgruppen, repræsentantskabsmedlem.

Michael Herold

IDA & Berg Nielsens studie- og støttefond, bestyrelsesmedlem.

Repræsentantskabsmedlem af Akademikernes repræsentantskab.

Jesper Schiøler (revisionsudvalgsformand)

Bankdirektør i Lån & Spar Bank A/S.

BOKIS A/S, bestyrelsesformand.

Swipp A/S, bestyrelsesmedlem.

Administrationens øvrige hverv

Bestyrelsen har godkendt, at pensionskassens direktør og ansatte i administrationen har følgende øvrige hverv:

Direktør Karin Elbæk Nielsen

Core German Residential II, bestyrelsesmedlem.

Ansvarshavende aktuar Søren Andersen

FPension ApS, direktør og bestyrelsesmedlem.

Revisionsudvalg

Bestyrelsen vurderer, at formanden for revisionsudvalget, Jesper Schiøler, er uafhængig, og at Jesper Schiøler, der som bankdirektør i Lån & Spar Bank A/S har aflagt regnskab efter lov om finansiel virksomhed, opfylder de krav, som lovgivningen kræver for at kunne bestride posten som det særlige regnskabs- og revisionskyndige medlem af bestyrelsen.

Lønpolitik

Lønpolitik

Lønpolitikken skal ifølge lov om finansiel virksomhed godkendes af generalforsamlingen og offentliggøres på pensionskassens hjemmeside.

Link til lønpolitik:

<http://www.isp.dk/Om-ISP/Organisation/Loenpolitik>

Samfundsansvar

Politik

ISP's politik for ansvarlig investering er baseret på internationale principper omkring menneskerettigheder, korruption og miljø. Politiken tager udgangspunkt i FN's Global Compact. ISP erkender samtidig, at normer for, hvad der er ansvarligt, vil variere mellem kulturer og kan ændre sig over tid, og ISP skal tage hensyn til disse forskelligheder.

FN's Global Compact materialiserer sig i 10 principper omkring menneskerettigheder, arbejdsretteligheder, miljø og anti-korruption. Principperne er formuleret på baggrund af FN's deklARATION om menneskerettigheder, den internationale arbejdsorganisations (ILO) deklARATION om rettigheder ved arbejde, Rio-deklARATIONEN om bæredygtig udvikling og FN's konvention imod korruption. Det er ISP's politik at investere i virksomheder, som arbejder for at overholde disse internationalt anerkendte principper. De principper, som virksomheder bør arbejde for at overholde, er for eksempel:

- Ikke at forbyrde sig mod menneskerettigheder.
- At arbejde for afskaffelse af børnearbejde.
- At støtte en forsigtighedstilgang til miljømæssige udfordringer.
- At modarbejde alle former for korruption.

Herudover ønsker ISP at følge Danmarks officielle politik over for lande og virksomheder. Såfremt den danske stat vedtager sanktioner mod specifikke lande eller virksomheder, er det ISP's politik at følge den danske stats vedtagne sanktioner.

ISP ønsker derfor ikke at investere i virksomheder, som er involveret i produktion af kontroversielle våben. Dette gælder klyngebomber, antipersonelmidler samt kerne-, biologiske eller kemiske våben.

ISP er medlem af DANSIF, som er et forum for aktører med væsentlig interesse for ansvarlige investeringer.

Kønspolitik

ISP's bestyrelse besluttede i 2015 at arbejde hen mod et måltal om, at 25 pct. af de generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer i 2018 udgøres af det underrepræsenterede køn, hvilket betyder, at der sigtes mod senest i 2018 at have et generalforsamlingsvalgt kvindeligt bestyrelsesmedlem.

Ved udgangen af 2016 var der fire generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer, alle mænd. Måltallet er således endnu ikke opfyldt. Der har i 2016 været valg til bestyrelsen, hvor Lars Bytoft blev genvalgt på generalforsamlingen.

IDA har udpeget Finn Rosendal Larsen som bestyrelsesmedlem, og bestyrelsen består således af fem mænd og én kvinde. Andelen af kvinder blandt medlemmerne i pensionskassen udgør 25 pct.

Bestyrelsen har endvidere fravalgt at fastlægge en kønspolitik for at øge andelen af det underrepræsenterede køn i pensionskassens øvrige ledelsesniveauer, hvilket pensionskassen kan gøre, når der er færre end 50 ansatte.

Ledelsespåtegning

Bestyrelse og direktion har dags dato behandlet og godkendt årsrapporten for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 for Pensionskassen for teknikum- og diplomingeniører.

Årsrapporten er aflagt i overensstemmelse med lov om finansiel virksomhed.

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af pensionskassens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af

resultatet af pensionskassens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016.

Ledelsesberetningen indeholder efter vores opfattelse en retvisende redegørelse for udviklingen i pensionskassens aktiviteter og økonomiske forhold samt en beskrivelse af væsentligste risici og usikkerhedsfaktorer, som pensionskassen står over for.

Årsrapporten indstilles til generalforsamlingens godkendelse.

København, den 8. marts 2017

Direktion

Karin Elbæk Nielsen

Bestyrelse

Lars Bytoft
(formand)

Lars Kehlet Nørskov
(næstformand)

Jesper Schiøler

Michael Herold

Finn Rosendal
Larsen

Merete Lykke
Rasmussen

Den uafhængige revisors revisionspåtegning

Til medlemmerne af Pensionskassen for teknikum- og diplomingeniører

Konklusion

Vi har revideret årsregnskabet for Pensionskassen for teknikum- og diplomingeniører for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016, der omfatter resultatopgørelse, totalindkomstopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter, herunder anvendt regnskabspraksis. Årsregnskabet udarbejdes efter Lov om finansiel virksomhed.

Det er vores opfattelse, at årsregnskabet giver et retvisende billede af pensionskassens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 2016 samt af resultatet af pensionskassens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 2016 i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Grundlag for konklusion

Vi har udført vores revision i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark. Vores ansvar ifølge disse standarder og krav er nærmere beskrevet i revisionspåtegningens afsnit "Revisors ansvar for revisionen af årsregnskabet". Vi er uafhængige af pensionskassen i overensstemmelse med internationale etiske regler for revisorer (IESBA's Etiske regler) og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, ligesom vi har opfyldt vores øvrige etiske forpligtelser i henhold til disse krav. Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Ledelsens ansvar for årsregnskabet

Ledelsen har ansvaret for udarbejdelsen af et årsregnskab, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med Lov om finansiel virksomhed.

Ledelsen har endvidere ansvaret for den interne kontrol, som ledelsen anser for nødvendig for at udarbejde et årsregnskab uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl.

Ved udarbejdelsen af årsregnskabet er ledelsen ansvarlig for at vurdere pensionskassens evne til at fortsætte driften; at oplyse om forhold vedrørende fortsat drift, hvor dette er relevant; samt at udarbejde årsregnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift, medmindre ledelsen enten har til hensigt at likvidere pensionskassen, indstille driften eller ikke har andet realistisk alternativ end at gøre dette.

Revisors ansvar for revisionen af årsregnskabet

Vores mål er at opnå høj grad af sikkerhed for, om årsregnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, og at afgive en revisionspåtegning med en konklusion. Høj grad af sikkerhed er et højt niveau af sikkerhed, men er ikke en garanti for, at en revision, der udføres i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, altid vil afdække væsentlig fejlinformation, når sådan findes. Fejlinformation kan opstå som følge af besvigelser eller fejl og kan betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller samlet har indflydelse på de økonomiske beslutninger, som brugerne træffer på grundlag af årsregnskabet.

Som led i en revision, der udføres i overensstemmelse med internationale standarder om revision og de yderligere krav, der er gældende i Danmark, foretager vi faglige vurderinger og opretholder professionel skepsis under revisionen. Herudover:

- Identificerer og vurderer vi risikoen for væsentlig fejlinformation i årsregnskabet, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, udformer og udfører revisionshandlinger som reaktion på disse risici samt opnår revisionsbevis, der er tilstrækkeligt og egnet til at danne grundlag for vores konklusion. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation forårsaget af besvigelser er højere end ved væsentlig fejlinformation forårsaget af fejl, idet besvigelser kan omfatte sammensværgelser, dokumentfalsk, bevidste udeladelser, vildledning eller tilsidesættelse af intern kontrol.
- Opnår vi forståelse af den interne kontrol med relevans for revisionen for at kunne udforme revisionshandlinger, der er passende efter omstændighederne, men ikke for at kunne udtrykke en konklusion om effektiviteten af pensionskassens interne kontrol.
- Tager vi stilling til, om den regnskabspraksis, som er anvendt af ledelsen, er passende, samt om de regnskabsmæssige skøn og tilknyttede oplysninger, som ledelsen har udarbejdet, er rimelige.
- Konkluderer vi, om ledelsens udarbejdelse af årsregnskabet på grundlag af regnskabsprincippet om fortsat drift er passende, samt om der på grundlag af det opnåede revisionsbevis er væsentlig usikkerhed forbundet med begivenheder eller forhold, der kan skabe betydelig tvivl om pensionskassens evne til at fortsætte driften. Hvis vi konkluderer, at der er en væsentlig usikkerhed, skal vi i vores revisionspåtegning

gøre opmærksom på oplysninger herom i årsregnskabet eller, hvis sådanne oplysninger ikke er tilstrækkelige, modificere vores konklusion. Vores konklusioner er baseret på det revisionsbevis, der er opnået frem til datoen for vores revisionspåtegning. Fremtidige begivenheder eller forhold kan dog medføre, at pensionskassen ikke længere kan fortsætte driften.

- Tager vi stilling til den samlede præsentation, struktur og indhold af årsregnskabet, herunder noteoplysningerne, samt om årsregnskabet afspejler de underliggende transaktioner og begivenheder på en sådan måde, at der gives et retvisende billede heraf.

Vi kommunikerer med den øverste ledelse om blandt andet det planlagte omfang og den tidsmæssige placering af revisionen samt betydelige revisionsmæssige observationer, herunder eventuelle betydelige mangler i intern kontrol, som vi identificerer under revisionen.

Vi afgiver også en udtalelse til den øverste ledelse om, at vi har opfyldt relevante etiske krav vedrørende uafhængighed, og oplyser den om alle relationer og andre forhold, der med rimelighed kan tænkes at påvirke vores uafhængighed og, hvor dette er relevant, tilhørende sikkerhedsforanstaltninger.

Udtalelse om ledelsesberetningen

Ledelsen er ansvarlig for ledelsesberetningen.

Vores konklusion om årsregnskabet omfatter ikke ledelsesberetningen, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om ledelsesberetningen.

I tilknytning til vores revision af årsregnskabet er det vores ansvar at læse ledelsesberetningen og i

den forbindelse overveje, om ledelsesberetningen er væsentligt inkonsistent med årsregnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Vores ansvar er derudover at overveje, om ledelsesberetningen indeholder krævede oplysninger i henhold til Lov om finansiel virksomhed.

Baseret på det udførte arbejde er det vores opfattelse, at ledelsesberetningen er i overensstemmelse med årsregnskabet og er udarbejdet i overensstemmelse med kravene i Lov om finansiel virksomhed. Vi har ikke fundet væsentlig fejlinformation i ledelsesberetningen.

Nøgletallet solvensdækning

Ledelsen er ansvarlig for nøgletallet solvensdækning, der fremgår af hoved- og nøgletaloversigten på side 3 i årsrapporten.

Som anført i hoved- og nøgletaloversigten er nøgletallet solvensdækning undtaget fra kravet om revision. Vores konklusion om årsregnskabet omfatter derfor ikke nøgletallet solvensdækning, og vi udtrykker ingen form for konklusion med sikkerhed om dette nøgletal.

I tilknytning til vores revision af årsregnskabet er det vores ansvar at overveje, om nøgletallet solvensdækning er væsentligt inkonsistent med årsregnskabet eller vores viden opnået ved revisionen eller på anden måde synes at indeholde væsentlig fejlinformation.

Hvis vi på dette grundlag konkluderer, at der er væsentlig fejlinformation i nøgletallet solvensdækning, skal vi rapportere herom. Vi har ingenting at rapportere i den forbindelse.

København, den 8. marts 2017

Deloitte
Statsautoriseret Revisionspartnerselskab
CVR 33 96 35 56

Jens Ringbæk
statsautoriseret revisor

Morten Jarlbo
statsautoriseret revisor

Resultat- og totalindkomstopgørelse

Note Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.

2016

2015

Resultatopgørelse

2	Medlemsbidrag	384.551	391.083
	Afgivne forsikringspræmier	-203	0
	Medlemsbidrag f.e.r., i alt	384.348	391.083
	Indtægter fra associerede virksomheder	6.301	-42.337
	Indtægter af investeringsjendomme	0	539
	Renteindtægter og udbytter mv.	706.436	757.079
3	Kursreguleringer	337.527	-536.158
	Renteudgifter	-14	-9
	Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed	-35.996	-37.976
	Investeringsafkast før pensionsafkastskat	1.014.254	141.138
4	Pensionsafkastskat	-154.497	-16.005
	Investeringsafkast efter pensionsafkastskat	859.757	125.133
5	Udbetalte pensionsydelse	-762.041	-787.847
	Pensionsydelse f.e.r., i alt	-762.041	-787.847
	Ændring i pensionshensættelse	-477.055	372.175
	Ændring i pensionshensættelse f.e.r., i alt	-477.055	372.175
	Ændring i fortjenstmargen	14.665	0
	Administrationsomkostninger	-11.985	-11.300
	Overført investeringsafkast	-15.144	4.763
	PENSIONSTEKNISK RESULTAT	-7.455	94.007
	Egenkapitalens investeringsafkast	23.274	3.383
	RESULTAT FØR SKAT	15.819	97.390
	Pensionsafkastskat af egenkapitalens investeringsafkast	-8.130	-8.146
	ÅRETS RESULTAT	7.689	89.244
	Fordeling af årets resultat		
	Overført til overført overskud	7.689	89.244
	I alt	7.689	89.244
	Totalindkomstopgørelse		
	Årets resultat	7.689	89.244
	Anden totalindkomst	0	0
	ÅRETS TOTALINDKOMST	7.689	89.244

Balance pr. 31. december

Note		Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.		2016	2015
Aktiver					
6	It-programmer		16.245		20.105
	IMMATERIELLE AKTIVER, I ALT		16.245		20.105
7	Kapitalandele i associerede virksomheder		16.321		17.690
	Investeringer i tilknyttede og associerede virksomheder, i alt		16.321		17.690
	Kapitalandele		136.003		153.578
	Investeringsforeningsandele		57.385		44.700
	Obligationer		4.045.179		3.973.992
	Andre udlån		6.787		6.363
19	Øvrige (afledte finansielle instrumenter)		192.894		97.215
	Andre finansielle investeringsaktiver, i alt		4.438.248		4.275.848
	INVESTERINGSAKTIVER, I ALT		4.454.569		4.293.538
8	INVESTERINGSAKTIVER TILKNYTTET MARKEDSRENTEPRODUKTER		12.088.415		11.557.086
	Tilgodehavender hos medlemmer		7.996		8.647
	Andre tilgodehavender		6.655		421
	TILGODEHAVENDER, I ALT		14.651		9.068
	Tilgodehavende pensionsafkastskat		22.332		51.318
	Likvide beholdninger		46.017		56.983
	ANDRE AKTIVER, I ALT		68.349		108.301
	Tilgodehavende renter		39.207		50.056
	Andre periodeafgrænsningsposter		42.532		39.772
	PERIODEAFGRÆNSNINGSPOSTER, I ALT		81.739		89.828
	AKTIVER, I ALT		16.723.968		16.077.926

Balance pr. 31. december

Note	Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	2016	2015
Passiver			
	Overført overskud	978.542	970.853
	EGENKAPITAL, I ALT	978.542	970.853
9	Pensionshensættelser, gennemsnitsrente	3.394.974	3.319.369
10	Pensionshensættelser, markedsrente (Markedsrente- og Seniorordning)	11.984.032	11.582.582
	Fortjenstmargen på pensionsaftaler og investeringskontrakter	0	14.665
	HENSÆTTELSER TIL PENSIONSÅFTALER, I ALT	15.379.006	14.916.616
	Gæld til medlemmer	0	268
	Gæld på afledte finansielle instrumenter	25.545	24.401
	Gæld til kreditinstitutter	207.807	98.701
	Skyldig pensionsafkastskat	123.964	66.897
	Anden gæld	9.104	190
	GÆLD, I ALT	366.420	190.457
	PASSIVER, I ALT	16.723.968	16.077.926

- 11 Sikkerhedsstillelser
- 12 Eventualaktiver og -forpligtelser
- 13 Personaleomkostninger, nærtstående parter og revisionshonorar
- 14 Bestyrelsens og direktionens ledelseshverv
- 15 Specifikation af aktiver i gennemsnitsrenteprodukter og disses afkast
- 16 Specifikation af aktiver i markedsrenteprodukter og disses afkast
- 17 Følsomhedsoplysninger pr. 31. december 2016
- 18 Oplysninger om aktieplaceringer
- 19 Finansielle instrumenter pr. 31. december 2016
- 20 Femårsoversigt
- 21 Risikooplysninger

Egenkapitalopgørelse og fordeling af resultat

Note Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.

2016

2015

Egenkapitalopgørelse

Overført overskud 1. januar	970.853	931.588
Ændring af anvendt regnskabspraksis, jf. note 1	-	-49.979
Årets resultat	7.689	89.244
EGENKAPITAL, I ALT	978.542	970.853

Kapitalgrundlag

Egenkapital	978.542	970.853
Immaterielle aktiver	-16.245	-20.105
Fortjenstmargen i solvensbalancen	0	14.665
Kapitalgrundlag i solvensbalancen 31. december 2016/1. januar 2016	962.297	965.413

Fordeling af resultat

Realiseret resultat

Årets resultat ifølge resultatopgørelsen	7.689	89.244
Pensionsafkastskat	154.497	16.005
Forrentning af egenkapitalen	-23.274	-3.383
Resultat af forsikringer uden for kontribution	-93.199	-14.053
Årets tilskrevne bonus	52	-6.312
Ændring i kollektivt bonuspotentiale	-8.685	3.559
Tab overført til udlægskonti som følge af nye regnskabsprincipper pr. 1. januar 2016	-97.098	-
Realiseret resultat før pensionsafkastskat	-60.018	85.060

Medlemmernes andel (før pensionsafkastskat)

Medlemmernes andel af pensionsafkastskat	41.128	-9.198
Årets tilskrevne bonus	52	-6.312
Ændring i kollektivt bonuspotentiale	-8.685	4.408
	32.495	-11.102

Egenkapitalens andel (før pensionsafkastskat)

Risikoforrentning	31.039	55.452
Dækning af tab	-26.454	0
Overført fra skyggekonti	0	40.710
Tab overført til udlægskonti som følge af nye regnskabsprincipper pr. 1. januar 2016	-97.098	-
	-92.513	96.162

Opspart til senere forrentning af egenkapitalen

Skyggekonti 1. januar	530.208	668.126
Forrentning	0	2.426
Eftergivet som følge af omvalg	-10.111	-99.634
Andel af årets resultat	0	-40.710
Nedskrivning som følge af overgangsregel	-95.931	0
Skyggekonti 31. december	424.166	530.208

Udlægskonti 1. januar	97.098	-
Eftergivet som følge af omvalg	-1.800	-
Udlæg i året - korrigeret for risikoforrentning	3.557	-
Udlægskonti 31. december	98.855	-

Principperne for fordeling af det realiserede resultat og opgørelse af skyggekonti og udlægskonti er nærmere beskrevet i anvendt regnskabspraksis, jf. note 1.

Noter til regnskabet

Note 1. Anvendt regnskabspraksis

Generelt

Årsrapporten er aflagt i overensstemmelse med reglerne i lov om finansiel virksomhed samt Finanstilsynets bekendtgørelse om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser.

I forbindelse med implementeringen af Solvens II-reglerne er regnskabsbekendtgørelsen ændret med virkning for 2016. Dette har medført følgende ændringer i anvendt regnskabspraksis:

- Pensionshensættelser opgøres til nutidsværdien af bedste skøn af de forventede betalingsstrømme samt en anden rentekurve.
- Pensionshensættelser indeholder herudover en risikomargen.
- Som ny regnskabspost opgøres fortjenstmargen, som består af nutidsværdien af det forventede fremtidige overskud i kontraktens restperiode. Fortjenstmargen udskilles af pensionshensættelserne.

- Posterne pensionshensættelser og kollektiv bonuspotentiale samles i én post ("Pensionshensættelser, gennemsnitsrente").

Principperne for opgørelse af pensionshensættelser herunder risikomargen samt fortjenstmargen er nærmere beskrevet nedenfor.

Som balancesammenligningstal (inkl. tilhørende noter) pr. 31. december 2015 er medtaget den ændrede åbningsbalance pr. 1. januar 2016, jf. nedenfor.

Med henvisning til regnskabsbekendtgørelsens § 84, stk. 2 er det bl.a. set i forhold til sammenhængen med kontributionsprincippet ikke fundet praktisk muligt at ændre øvrige sammenligningstal, noteoplysninger og femårsoversigter for perioder før 2016 (bortset fra noter relateret til åbningsbalancen), hvorfor disse ikke er direkte sammenlignelige med 2016.

De beløbsmæssige effekter på regnskabet poster i forbindelse med ændringen af anvendt regnskabspraksis pr. 1. januar 2016 er:

Alle beløb er anført i mio. kr.	Egenkapital	Pensionshensættelser	Fortjenstmargen	Kollektiv bonuspotentiale	Hensættelser til unit linked kontrakter
Årsregnskabet 31.12.2015	1.021	3.287	0	22	11.557
Risikomargen	-122	97			25
Ændrede styrkelser, model mv.	72	-80		7	1
Udskillelse af fortjenstmargen		-15	15		
Omgruppering af poster		29		-29	
Åbningsbalance 01.01.2016	971	3.318	15	0	11.583

Generelt om indregning og måling

Aktiver indregnes i balancen, når det som følge af en tidligere begivenhed er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil tilflyde pensionskassen, og aktivets værdi kan måles pålideligt.

Forpligtelser indregnes i balancen, når pensionskassen som følge af en tidligere begivenhed har en retlig eller faktisk forpligtelse, og det er sandsynligt, at fremtidige økonomiske fordele vil fragå pensionskassen, og forpligtelsens værdi kan måles pålideligt.

Ved første indregning måles aktiver og forpligtelser til kostpris. Måling efter første indregning sker som beskrevet for hver enkelt regnskabspost nedenfor.

Ved indregning og måling tages hensyn til forudsigelige risici og tab der fremkommer, inden halvårsrapporten aflægges, og som be- eller afkræfter forhold, der eksisterede på balancedagen.

I resultatopgørelsen indregnes indtægter i takt med, at de indtjenes, mens omkostninger indregnes med de beløb, der vedrører regnskabsåret.

Ændring i regnskabsmæssige skøn

Den årlige opdatering af levetidsforudsætninger og genkøbs- og fripoliceintensiteter øgede nutidsværdien af de forventede betalingsstrømme med 29 mio. kr. for bestanden opgjort pr. 31. december 2016.

Resultatopgørelsen

Omregning af transaktioner i fremmed valuta

Alle balanceposter i fremmed valuta omregnes til danske kroner efter balancedagens valutakurs. Transaktioner i årets løb omregnes til transaktionsdagens valutakurs.

Medlemsbidrag for egen regning

Medlemsbidrag for egen regning udgøres af årets forfaldne bidrag og indskud modregnet arbejds-markedsbidrag samt fradrag af de til genforsikringen afgivne præmier.

Investeringsafkast

Indtægter fra associerede virksomheder omfatter afkast fra investeringer, hvori pensionskassens ejerandel udgør mellem 20 pct. og 50 pct. af stemmerettighederne, og således udøver en betydelig men ikke bestemmende indflydelse.

Indtægter af investeringsejendomme omfatter ejendommenes driftsresultat eksklusive renteudgifter og værdireguleringer, som opføres under de dertil bestemte poster.

Renteindtægter og udbytter mv. indeholder renter af obligationer, udlån og tilgodehavender. I regnskabsposten indgår herudover udbytte fra aktier og investeringsforeningsandele.

Kursreguleringer omfatter såvel realiserede som urealiserede gevinster og tab inkl. valutakursregulering af investeringsaktiver bortset fra associerede virksomheder.

Renteudgifter indeholder renter af lån og anden gæld.

Administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed indeholder ud over direkte omkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed, tillige en andel af de samlede administrationsomkostninger, som direkte kan henføres til handel med og administration af investeringsaktiverne. Den andel af pensionskassens administrationsomkostninger, som ikke umiddelbart kan henføres til enten investeringsvirksomheden eller pensionskassen, er fordelt efter en af bestyrelsen fastsat fordelingsnøgle.

Pensionsafkastskat (PAL)

Pensionsafkastskat dækker dels individuel PAL, som beregnes af kundernes løbende rentetilskrivning og omvalgsbonus, dels institut PAL, som beregnes af det samlede formueafkast reguleret for det individuelle PAL-grundlag.

Ændring i pensionshensættelser for egen regning

Ændring i pensionshensættelser omfatter årets ændring i pensionshensættelser for såvel gennemsnitsrenteprodukter (inkl. kollektiv bonuspotentialer) som markedsrenteprodukter for egen regning.

Ændring i fortjenstmargen

Ændring i fortjenstmargen omfatter årets ændring i fortjenstmargen.

Administrationsomkostninger

Administrationsomkostninger omfatter de periodiserede omkostninger vedrørende regnskabsåret, som ikke kan henføres til administrationsomkostninger i forbindelse med investeringsvirksomhed, herunder afgifter til offentlige myndigheder samt årets afskrivninger på immaterielle anlægsaktiver.

Overført investeringsafkast

Overført investeringsafkast omfatter egenkapitalens andel af investeringsafkastet.

Fordeling af resultat

ISP's overskudspolitik er anmeldt til Finanstilsynet, Egenkapitalen opnår et afkast, der svarer til afkastet på de udskilte aktiver. Det resterende afkast efter indhentning af skyggekonti til egenkapitalen fordeles til medlemmerne, herunder ved hensættelse til kollektive bonuspotentialer. Herefter hentes egenkapitalens risikoforrentning og indhentning af udlægskonti i kollektiv bonuspotentialer.

I henhold til Finanstilsynets contributionsbekendtgørelse, skal pensionsordninger i garantibestande indeles i grupper med ensartede karakteristika som fx tegningsrente. I pensionskassen er pensionsordningerne inddelt i fire rentegrupper, to risikogrupper og én fælles omkostningsgruppe. Det realiserede resultat opgøres og disponeres herefter for contributionsgrupperne hver for sig.

Inden for hver rentegruppe dækkes et eventuelt negativt realiseret resultat først af gruppens kollektive bonuspotentialer, dernæst af gruppens individuelle bonuspotentialer og fortjenstmargen og til sidst af egenkapitalen. Eventuelle tab på risiko- og omkostningsgrupper, der ikke kan dækkes af kollektive bonuspotentialer, dækkes af egenkapitalen.

Tab, som på den måde dækkes af egenkapitalen, overføres til såkaldte udlægskonti, og kan efterfølgende tilskrives egenkapitalen igen, når den enkelte contributionsgruppes kollektive bonuspotentialer giver mulighed for det.

Den samlede fordeling af årets realiserede resultat, samt størrelsen af de akkumulerede udlægs- og skyggekonti fremgår af side 19.

Der er nu to typer af konti med egenkapitalens tilgodehavender. Skyggekonti, som er opbygget før 1. januar 2016 og som skal indhentes/afskrives inden 31. december 2020, samt udlægskonti, som er opstået efter 1. januar 2016.

Balancen

Immaterielle anlægsaktiver

Herunder aktiveres it-programmer til kostpris, der omfatter de omkostninger, som er medgået til at kunne ibrugtage it-programmerne. Kostprisen afskrives lineært over den forventede brugstid, som for medlemssystemet ligger i intervallet 3-10 år og for solvensmodellen 4 år. Omkostninger til vedligeholdelse af it-programmer udgiftsføres løbende.

Kapitalandele i associerede virksomheder

Associerede virksomheder er virksomheder, som pensionskassen har en varig tilknytning til, og hvori pensionskassen ejer kapitalandele med mellem 20 pct. og 50 pct. af stemmerettighederne, og således udøver en betydelig men ikke bestemmende indflydelse.

Kapitalandele i associerede virksomheder måles til den forholdsmæssige regnskabsmæssige indre værdi i de associerede virksomheder, opgjort ud fra pensionskassens regnskabsprincipper.

Andre finansielle investeringsaktiver

Køb og salg af andre finansielle investeringsaktiver indregnes i balancen på handelsdatoen, og samtidig indregnes en forpligtelse henholdsvis et tilgodehavende svarende til den aftalte pris. Forpligtelsen/tilgodehavendet ophører med indregning på afregningsdatoen.

Børsnoterede finansielle aktiver måles til dagsværdi ud fra lukkekursen på balancedagen. Dagsværdien af udtrukne børsnoterede obligationer måles til nutidsværdien af udtrækningsbeløbet.

Unoterede finansielle aktiver måles til dagsværdi ud fra almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder.

Afledte finansielle instrumenter værdiansættes ligeledes til dagsværdien på balancedagen. Afledte finansielle instrumenter, som er erhvervet til afdækning af tabsrisikoen på bestemte investeringsaktiver, indregnes i balancen sammen med disse investeringsaktiver. Andre afledte finansielle instrumenter, fx rentederivater, opføres i regnskabsposten "Øvrige (afledte finansielle instrumenter)" under investeringsaktiver. Er dagsværdien af afledte finansielle instrumenter negativ, indregnes værdien af disse under posten "Gæld på afledte finansielle instrumenter" under passiverne.

Ægte salgs- og tilbagekøbsforretninger (repoforretninger) behandles som lån mod sikkerhed.

Finansielle forpligtelser modregnes i de finansielle investeringsaktiver i det omfang, der er modregningsret.

Oplysning om kurser mv., der fremkommer efter regnskabsafslutningen, vil alene blive medtaget, såfremt disse er væsentlige for vurderingen af årsregnskabet.

Investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter

Køb og salg af investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter indregnes i balancen på handelsdatoen og samtidig indregnes en forpligtelse, henholdsvis et tilgodehavende svarende til den aftalte pris. Forpligtelsen/tilgodehavendet ophører med indregning på afregningsdatoen. Børsnoterede investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter måles til dagsværdi ud fra lukkekursen på balancedagen. Dagsværdien af udtrukne børsnoterede obligationer måles til nutidsværdien af udtrækningsbeløbet.

Unoterede finansielle aktiver måles til dagsværdi ud fra almindeligt anerkendte værdiansættelsesmetoder.

Tilgodehavender

Tilgodehavender måles til amortiseret kostpris, der sædvanligvis svarer til nominal værdi, med fradrag af nedskrivninger til imødegåelse af forventede tab.

Pensionshensættelser

Pensionshensættelserne opdeles i gennemsnitsrenteprodukter og markedsrenteprodukter.

Pensionshensættelserne opgøres i overensstemmelse med regler anmeldt til Finanstilsynet og opdeles i garanterede ydelser, individuelle bonuspotentialer og kollektive bonuspotentialer for forsikringsklasse I. For forsikringsklasse III består pensionshensættelsen af garanterede ydelser og individuelle bonuspotentialer.

Pensionshensættelser før udskillelse af fortjenstmargen opgøres for hver kontrakt på baggrund af det aktuelle renteniveau. Der anvendes rentekurven offentliggjort af EIOPA. I rentestrukturen indregnes en reduktion som følge af pensionsafkastskat.

I pensionshensættelserne er indregnet en risikomargen, som er det beløb, pensionskassen forventeligt vil skulle betale en anden forsikringsvirksomhed for at denne vil overtage risikoen for, at omkostningerne ved at afvikle virksomhedens bestand af forsikringer afviger fra den opgjorte nutidsværdi af de forventede betalingsstrømme.

Risikomargen opgøres for pensionskassen som helhed ud fra reglerne i Solvens II og fordeles ud på de enkelte grupper forholdsmæssigt efter deres bidrag til solvensopgørelsen.

Ved opgørelsen af pensionshensættelserne anvendes forudsætninger om den forventede fremtidige dødelighed og invaliditetshyppighed. Derudover anvendes forudsætninger om sandsynligheden for overgangen til fripolice og sandsynligheden for genkøb. Forudsætningerne er fastsat på baggrund af erfaringer fra bestandene i Pensionskassen og anmeldt til Finanstilsynet.

- **Garanterede ydelser**

Garanterede ydelser for garanterede produkter udgør nutidsværdien af bedste skøn af de forventede garanterede betalingsstrømme, dvs. nutidsværdien af sandsynlighedsvægtede betalinger fordelt på ydelser, præmier og omkostninger til administration. Endvidere indgår risikomargen.

Undtaget herfra er hensættelser, der ikke er baseret på "pr. police"-hensættelser, såsom gruppe- og IBNR- og RBNS-hensættelser. Disse opgøres uændret.

Garanterede ydelser for ugaranterede produkter består alene af risikomargen.

- **Individuelle bonuspotentialer**

Det individuelle bonuspotentiale er den del af værdien af forsikringstagernes bonusret, som er indeholdt i summen af de retrospektive hensættelser og den akkumulerede værdiregulering.

- **Kollektivt bonuspotentiale**

Kollektivt bonuspotentiale er den del af forsikringstagernes bonusret, som ikke er fordelt til de enkelte.

Akkumuleret værdiregulering

Akkumuleret værdiregulering udtrykker forskellen mellem de forsikringsmæssige hensættelser opgjort til markedsværdi fratrukket kollektivt bonuspotentiale og de retrospektive hensættelser.

En positiv akkumuleret værdiregulering fremkommer, når rente-, risiko- og omkostningsparametre, der indgår i opgørelsen af de garanterede ydelser, er styrket i forhold til de tilsvarende parametre i

pensionskassens tegningsgrundlag. Herudover påvirkes den akkumulerede værdiregulering, hvis en andel af fortjenstmargen eller risikomargen er udskilt af kollektivt bonuspotentiale, eller hvis en andel af risikomargen dækkes af egenkapitalen.

Negativ akkumuleret værdiregulering kan opstå, hvis værdien af de forsikredes depoter i regnskabet er reduceret som følge af, at pensionskassen har indført kursværn.

Fortjenstmargen på pensionsaftaler og investeringskontrakter

Fortjenstmargen angiver nutidsværdien af pensionskassens endnu ikke indtjent fortjeneste på kontrakterne, som forventes indregnet i resultatopgørelsen med tiden.

På baggrund af Finanstilsynets fortolkningsbidrag af 20. maj 2016, har pensionskassen valgt at sætte fortjenstmargen til nul for rentegrupper under kontribution ultimo 2016. I praksis gøres dette ved at sætte de fremtidige betalinger til egenkapitalen fra forsikringstagerne til nul og efterfølgende indregne risikomargen.

For forsikringsklasse III forventer pensionskassen et omkostningsresultat i balance, hvorfor fortjenstmargen er nul ultimo 2016.

Gæld

Gæld indregnes til amortiseret kostpris, der sædvanligvis svarer til nominel værdi.

Periodeafgrænsningsposter

Andre periodeafgrænsningsposter under aktiver indeholder udbetalte pensionsydelser og omkostninger, der vedrører efterfølgende år. Herunder er endvidere opført indbetalte medlemsbidrag og terminsydelser, der er forfaldne i efterfølgende år.

Periodeafgrænsningsposter måles til kostpris.

Nøgletal

Nøgletal udarbejdes efter reglerne i regnskabsbekendtgørelsen.

Noter

Note	Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	2016	2015
2	Medlemsbidrag		
	Løbende medlemsbidrag	360.027	356.568
	Engangsindskud / overførsler	51.594	61.532
	Medlemsbidrag, brutto	411.621	418.100
	Indeholdt arbejdsmarkedsbidrag	-27.070	-27.017
	Medlemsbidrag, i alt	384.551	391.083
	Medlemsbidrag, brutto fordelt efter medlemmernes bopæl:		
	Danmark	381.940	389.197
	Andre EU-lande	2.299	1.838
	Øvrige lande	312	48
	Medlemsbidrag, i alt	384.551	391.083
	Kontrakter med bonusordning	38.266	44.278
	Kontrakter for markedsrenteprodukter	346.285	346.805
	Medlemsbidrag, i alt	384.551	391.083
	Alle pensionsordninger er oprettet som led i ansættelsesforhold		
	Antal medlemmer (inkl. ægtefælle- og børnepensionister) ved årets udgang	13.508	13.264
	Gruppelivskontrakter	4.887	4.909
3	Kursreguleringer		
	Investeringsjendomme	0	50
	Kapitalandele	26.552	-60.814
	Investeringsforeningsandele	138.018	-55.723
	Obligationer	122.486	-77.361
	Andre udlån	-99	-48
	Indlån kreditinstitutter	661	1.822
	Øvrige (afledte finansielle instrumenter)	49.909	-344.084
	Kursreguleringer, i alt	337.527	-536.158
4	Pensionsafkastskat		
	Individuel PAL	125.510	66.896
	Kollektiv PAL	28.987	-51.318
	Regulering vedrørende tidligere år	0	427
	Pensionsafkastskat, i alt	154.497	16.005
5	Udbetalte pensionsydelse		
	Alderspensioner	598.726	599.985
	Invalidepensioner	14.394	13.706
	Ægtefællespensioner	93.535	90.748
	Børnepensioner	2.816	2.999
	Løbende pensionsydelse i alt	709.471	707.438
	Engangsydelse ved pensionering	16.593	45.591
	Engangsydelse ved død	1.632	2.704
	Engangsydelse ved kritisk sygdom	5.894	4.402
	Udtrædelsesgodtgørelse / overførsler	27.364	26.511
	Præmie til gruppeforsikring	1.087	1.201
	Udbetalte pensionsydelse, i alt	762.041	787.847

Noter

Note	Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	2016	2015	
6	It-programmer			
	Kostpris primo	37.011	29.372	
	Tilgang i året	3.289	7.639	
	Afgang i året	0	0	
	Kostpris ultimo	40.300	37.011	
	Afskrivninger primo	-16.906	-12.047	
	Afskrivninger i året	-7.149	-4.859	
	Afgang i året	0	0	
	Afskrivninger ultimo	-24.055	-16.906	
	It-programmer, i alt	16.245	20.105	
7	Kapitalandele i associerede virksomheder			
	Bogført værdi primo	512.533	1.309.672	
	Tilgang i året	0	0	
	Afgang i året	-136.470	-754.802	
	Årets resultat	6.301	-42.337	
	Kapitalandele i associerede virksomheder, i alt	382.364	512.533	
	Heraf tilhørende Markedsrente- og Seniorordningen, jf. note 8	366.043	494.843	
	Heraf tilhørende Garantiordningen	16.321	17.690	
	Supplerende oplysninger fra årsrapporter vedrørende kapitalandele i associerede virksomheder (seneste regnskabsoplysninger)			
	Associerede virksomheder består af:			
	<u>Hjemsted</u>	<u>Ejerandel</u>	<u>Resultat</u>	<u>Egenkapital</u>
Hedeforeningen HP	København	42,5%	-17.755	433.190
BI BIOMED.VEN.IV K/S	København	37,0%	66.330	179.122
Pr. equity new markets II (Penm 2)	Hellerup	24,1%	-30.547	1.206.976
			18.028	1.819.288
8	Investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter (Markedsrente- og Seniorordning)			
	Kapitalandele i associerede virksomheder	366.043	494.843	
	Kapitalandele (aktier mv.)	2.744.496	3.652.158	
	Investeringsforeningsandele	3.813.006	3.285.429	
	Obligationer	5.154.926	3.964.499	
	Andre udlån	29.221	25.624	
	Øvrige (afledte finansielle instrumenter)	49.651	42.656	
	Likvider	-108.044	47.838	
	Påløbne renter på investeringsaktiver	39.116	44.039	
	Investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter, i alt	12.088.415	11.557.086	

Noter

Note Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.

2016

2015

9	Pensionshensættelser, gennemsnitsrente		
	Pensionshensættelser primo	3.319.369	4.074.710
	Fortjenstmargen primo	14.665	0
	Pensionsmæssige hensættelser primo	3.334.034	4.074.710
	Kollektivt bonuspotentiale primo	-29.564	0
	Akkumuleret værdiregulering primo	-1.056.563	-1.404.273
	Retrospektive hensættelser primo	2.247.907	2.670.437
	Medlemsbidrag	38.266	44.278
	Rentetilskrivning (grundlagsrente og rentebonus)	77.656	86.800
	Pensionsydelse	-157.396	-171.082
	Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	-2.168	-2.407
	Risikogevinst/-tab efter tilskrivning af risikobonus	7.038	-4.899
	Gruppelivspræmie	8.845	8.755
	Omvalg til Markedsrenteordning	-37.917	-382.652
	Andet	1.719	-1.323
	Retrospektive hensættelser ultimo	2.183.950	2.247.907
	Akkumuleret værdiregulering ultimo	1.190.193	1.056.563
	Kollektivt bonuspotentiale ultimo	20.831	29.564
	Pensionsmæssige hensættelser ultimo	3.394.974	3.334.034
	Fortjenstmargen ultimo	0	-14.665
	Pensionshensættelser, gennemsnitsrente, i alt	3.394.974	3.319.369

Fordeling af pensionshensættelser efter rentegrupper for de forsikringsbestande der er omfattet af bekendtgørelse om kontributionsprincippet ultimo 2016

	Garante- rede ydelse	Individuelt bonuspo- tentiale	Kollektivt bonuspo- tentiale	Risiko- margen	Fortjenst- margen	I alt
Rentegruppe 3,25%-4,25%	2.768.912	4.120	0	78.745	0	2.851.777
Rentegruppe 2,25%-3,25%	141.735	0	0	6.665	0	148.400
Rentegruppe 1,25%-2,25%	349.336	23.721	13.910	909	0	387.876
Risikogrupper	-	-	4.796	-	-	4.796
Omkostningsgrupper	-	-	2.125	-	-	2.125
I alt	3.259.983	27.841	20.831	86.319	0	3.394.974

Udlægskonti, skyggekonti, afkastprocent og bonusgrad opdelt på kontributionsgrupper ultimo 2016

	Udlægs- konti	Værdi af udlægs- konti	Skygge- konti	Værdi af skygge- konti	Afkast- procent	Bonusgrad
Rentegruppe 3,25%-4,25%	88.362	0	405.738	0	8,2%	0,2%
Rentegruppe 2,25%-3,25%	10.493	0	18.428	0	10,7%	0,0%
Rentegruppe 1,25%-2,25%	0	0	0	0	11,4%	11,1%
I alt	98.855	0	424.166	0	8,6%	1,9%

Skyggekonti skal nedbringes med 1/4 de næste fire år – enten ved indtægtsførsel til egenkapitalen (såfremt det realiserede resultat tillader det) eller ved nedskrivning. Der forventes ikke indtægtsførsel til egenkapitalen i kommende perioder.

Omkostningsgrupper inden for kontribution

Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	2.168
Forsikringsmæssige driftsomkostninger	-1.877
Omkostningsresultat	291
Omkostningsresultat i procent	0,01%

Risikogrupper inden for kontribution

Risikoresultat efter tilskrivning af risikobonus	-7.116
Risikoresultat efter tilskrivning af risikobonus i procent	-0,22%

Forrentning af kundemidler efter omkostninger før skat

5,0%

Noter

Note Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.

2016

2015

9 Pensionshensættelser, gennemsnitsrente (fortsat)

Fordeling af pensionshensættelser efter rentegrupper for de forsikringsbestande der er omfattet af bekendtgørelse om kontributionsprincippet ultimo 2015

	Garante- rede ydelse	Individuelt bonuspo- tentiale	Kollektivt bonuspo- tentiale	Risiko- margen	Fortjenst- margen	I alt
Rentegruppe 3,25%-4,25%	2.737.557	4.575	0	114.379	118	2.856.629
Rentegruppe 2,25%-3,25%	116.448	0	0	7.087	0	123.535
Rentegruppe 1,25%-2,25%	275.135	14.386	12.106	20.238	14.547	336.412
Risikogrupper	-	-	15.327	-	-	15.327
Omkostningsgrupper	-	-	2.131	-	-	2.131
I alt	3.129.140	18.961	29.564	141.704	14.665	3.334.034

Udlægskonti, skyggekonti, afkastprocent og bonusgrad opdelt på kontributionsgrupper ultimo 2015

	Udlægs- konti	Værdi af udlægs- konti	Skygge- konti	Værdi af skygge- konti	Afkast- procent	Bonusgrad
Rentegruppe 3,25%-4,25%	-	-	507.173	0	-	0,2%
Rentegruppe 2,25%-3,25%	-	-	23.035	0	-	0,0%
Rentegruppe 1,25%-2,25%	-	-	0	0	-	8,5%
I alt	-	-	530.208	0	-	1,4%

10 Pensionshensættelser, markedsrente

Pensionshensættelser primo	11.582.582	11.145.371
Fortjenstmargen primo	0	0
Pensionsmæssige hensættelser primo	11.582.582	11.145.371
Akkumuleret værdiregulering primo	-25.497	-1.803
Retrospektive hensættelser primo	11.557.085	11.143.568
Medlemsbidrag	346.285	346.805
Rentetilskrivning (grundlagsrente og rentebonus)	598.239	100.985
Pensionsydelse	-604.645	-616.765
Omkostningstillæg efter tilskrivning af omkostningsbonus	-11.318	-15.233
Risikogevinst/-tab efter tilskrivning af risikobonus	43.953	10.514
Gruppelivspræmie	-8.845	-8.755
Betaling for garanti	-3.879	0
Omvalg fra garantiordning	37.917	382.652
Omvalgsbonus efter PAL	24.103	211.805
Andet	2.767	1.509
Retrospektive hensættelser ultimo	11.981.662	11.557.085
Akkumuleret værdiregulering ultimo	2.370	25.497
Pensionsmæssige hensættelser primo	11.984.032	11.582.582
Fortjenstmargen primo	0	0
Pensionshensættelser, markedsrente, i alt	11.984.032	11.582.582

Forrentning af kundemidler efter omkostninger før skat

6,7%

-

Afkast og risiko for markedsrenteprodukter

År til pension	Pct. af gennemsnitlige		
	hensættelser	Afkast i pct.	Risiko
30 år	0,0%	-	-
15 år	0,0%	-	-
5 år	0,0%	-	-
5 år efter	0,0%	-	-
Ikke livscyklus	100,0%	3,2%	3,75

Noter

Note	Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	2016	2015
------	---------------------------------------	------	------

11	Sikkerhedsstillelser		
	Følgende aktiver til bogført værdi er optaget i register efter § 167 i lov om finansiel virksomhed		
	Kapitalandele i associerede virksomheder	382.364	281.949
	Kapitalandele	2.371.754	3.486.575
	Investeringsforeningsandele	3.870.391	3.050.826
	Obligationer	9.200.105	7.938.491
	Andre udlån	36.008	31.987
	Øvrige	-53.485	139.870
	Tilgodehavende renter	78.323	94.095
	Registrerede aktiver, i alt	15.885.460	15.023.793
	Følgende aktiver til bogført værdi er stillet til sikkerhed på collateral-aftaler vedrørende finansielle instrumenter eller er repofinansieret og dermed ikke disponible		
	Obligationer	56.301	34.267

12	Eventualaktiver og -forpligtelser		
	Pensionskassen har givet tilsagn om yderligere investering i aktier, investeringsfonde mv. for et beløb på 496 mio. kr.		
	EU-domstolen har i 2014 afsagt en præjudiciel dom, hvorefter visse ydelser til investeringsforeningslignende pensionskasser potentielt kan fritages for moms. Østre Landsret har i 2015 truffet endelig dansk afgørelse i sagen, og SKAT har i forlængelse heraf i efteråret 2015 udsendt styresignaler herom. Styresignalerne implementerer praksisændringen i dansk praksis, så pensionskasser og livsforsikringselskaber omfattes af momsfritagelsen. Pensionskassen har opgjort skønnet tilgodehavende efter retningslinjerne i styresignalerne. Den endelige definition af, hvilke ydelser der er omfattet af fritagelsen samt opgørelsen af kravenes størrelse, vil først blive afklaret ved sagsbehandling hos SKAT.		

Noter

Note	Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	2016	2015
13	Personaleomkostninger, nærtstående parter og revisionshonorar		
	Personaleomkostninger		
	Lønninger og vederlag	3.185	2.233
	Pensionsbidrag	381	241
	Andre udgifter til social sikring	2	1
	Refusioner	-70	-120
	Afgifter beregnet på grundlag af personaleantallet eller lønsummen	371	202
	Personaleomkostninger, i alt	3.869	2.557
	Heraf udgør:		
		Antal personer i gruppen	
		2016	2015
	Fast løn og pensionsbidrag til direktion	1	1
	Variabel løn til direktion	-	-
	Fast vederlag til bestyrelse	7	7
	Variabelt vederlag til bestyrelse	-	-
	Fast løn, vederlag og pensionsbidrag til øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil	9	1
	Variabel løn til øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil	-	-
		0	0
	Lønninger, pensionsbidrag og vederlag til direktion, bestyrelse og øvrige ansatte, hvis aktiviteter har væsentlig indflydelse på virksomhedens risikoprofil	3.656	2.610
	Pensionskassens lønpolitik er gengivet på www.isp.dk/om-isp/organisation/loenpolitik .		
	Lønninger, pensionsbidrag og vederlag til direktion		
	Karin Elbæk Nielsen	1.601	1.576
	Lønninger, pensionsbidrag og vederlag til direktion, i alt	1.601	1.576
	Vederlag for direktionens deltagelse i bestyrelser og repræsentantskaber tilfalder pensionskassen. Karin Elbæk Nielsen kan opsige sin stilling med fire måneders varsel. Pensionskassen kan opsige Karin Elbæk Nielsen med ni måneders varsel, og hun vil i så fald modtage løn i opsigelsesperioden.		
	Vederlag til bestyrelse og medlemsrevisor		
	Lars Bytoft, formand	243	236
	Lars Kehlet Nørskov, næstformand	120	118
	Knud Bjørn	-	40
	Søren Skibstrup Eriksen	50	69
	Michael Herold	100	88
	Finn Rosendal Larsen	50	-
	Merete Lykke Rasmussen	100	98
	Jesper Schiøler	140	135
	Just Benner Knudsen, medlemsrevisor	35	35
	Vederlag til bestyrelse og medlemsrevisor, i alt	838	819
	Gennemsnitligt antal heltidsbeskæftigede i regnskabsperioden	2	1
	Nærtstående parter		
	Som nærtstående parter anses bestyrelse og direktion samt associerede virksomheder. Bortset fra sædvanlig ledelsesafslutning jf. ovenstående, er der ikke sket transaktioner med nærtstående parter i regnskabsåret.		
	Revisionshonorar til ekstern revision		
	Lovpligtig revision af årsregnskabet	444	425
	Erklæringsopgaver med sikkerhed	93	130
	Skatterådgivning	25	13
	Andre ydelser	54	66
	Samlet honorar, i alt	616	634

Noter

Note

14 Bestyrelsens og direktionens ledelseshverv

Bestyrelsens og direktionens ledelseshverv fremgår af ledelsesberetningen, side 12, afsnittet "Honorar, øvrige hverv og vurdering af formanden for revisionsudvalgets kompetencer".

15 Specifikation af aktiver i gennemsnitsrenteprodukter og disses afkast

Alle beløb er anført i mio. kr.

	Markedsværdi		Afkast i pct. p.a. før pensions- afkastskat
	Primo	Ultimo	
1.0 Grunde og bygninger, i alt	87,6	96,7	10,6%
2.1 Noterede kapitalandele	42,0	45,5	8,4%
2.2 Unoterede kapitalandele	53,7	53,3	-0,8%
2.0 Kapitalandele i alt	95,7	98,8	3,2%
3.1 Stats- og realkreditobligationer	3.012,2	3.216,6	8,5%
3.2 Indeksobligationer	51,9	53,2	2,5%
3.3 Kreditobligationer og emerging markets obligationer	37,6	41,1	9,5%
3.4 Udlån mv.	6,4	6,9	7,7%
3.0 Obligationer og udlån, i alt	3.108,1	3.317,8	8,4%
5.0 Øvrige finansielle investeringsaktiver	0,0	0,0	-7,6%
6.0 Afledte finansielle instrumenter	-3,3	-0,4	0,3%

Afkastskemaet er udarbejdet som foreskrevet i Finanstilsynets regnskabsbekendtgørelse. Kategoriseringen af aktiverne svarer ikke nødvendigvis til kategoriseringen anvendt i balancen. Fx er aktier i ejendomsselskaber opført under grunde og bygninger i alt, mens de i balancen er behandlet som kapitalandele. Påløbne, ikke forfaldne, renter er medregnet under det rentebærende aktiv, mens investeringsforeninger medregnes under den aktivkategori, som investeringsforeningen investerer i. Valutaafdækning medregnes under den aktivkategori, som afdækningen vedrører. I ovennævnte skema er der således medregnet valuta-afdækning under de børsnoterede udenlandske aktier. Nøgletallene er beregnet ud fra et tilnærmet dagligt tidsvægtet afkast.

16 Specifikation af aktiver i markedsrenteprodukter og disses afkast

Alle beløb er anført i mio. kr.

	Markedsværdi		Afkast i pct. p.a. før pensions- afkastskat
	Primo	Ultimo	
1.0 Grunde og bygninger, i alt	319,3	525,6	8,8%
2.1 Noterede kapitalandele	4.102,1	4.332,1	8,4%
2.2 Unoterede kapitalandele	921,8	486,5	-0,8%
2.0 Kapitalandele i alt	5.023,9	4.818,6	7,8%
3.1 Stats- og realkreditobligationer	3.042,1	4.120,2	3,9%
3.2 Indeksobligationer	172,8	163,9	2,5%
3.3 Kreditobligationer og emerging markets obligationer	2.788,5	2.150,2	7,7%
3.4 Udlån mv.	26,1	29,6	7,7%
3.0 Obligationer og udlån, i alt	6.029,5	6.463,9	5,2%
5.0 Øvrige finansielle investeringsaktiver	0,0	0,3	-1,3%
6.0 Afledte finansielle instrumenter	216,2	280,1	3,1%

Afkastskemaet er udarbejdet som foreskrevet i Finanstilsynets regnskabsbekendtgørelse. Kategoriseringen af aktiverne svarer ikke nødvendigvis til kategoriseringen anvendt i note 8. Fx er aktier i ejendomsselskaber opført under grunde og bygninger i alt, mens de i noten er behandlet som kapitalandele. Påløbne, ikke forfaldne, renter er medregnet under det rentebærende aktiv, mens investeringsforeninger medregnes under den aktivkategori, som investeringsforeningen investerer i. Valutaafdækning medregnes under den aktivkategori, som afdækningen vedrører. I ovennævnte skema er der således medregnet valuta-afdækning under de børsnoterede udenlandske aktier. Nøgletallene er beregnet ud fra et tilnærmet dagligt tidsvægtet afkast.

Noter

Note

17 Følsomhedsoplysninger pr. 31. december 2016

Alle beløb er anført i mio. kr.

	Påvirkning af egenkapitalen
Rentestigning på 0,7-1,0 pct. point	51,5
Rentefald på 0,7-1,0 pct. point	-201,6
Aktiekursfald på 12 pct.	-9,3
Ejendomsprisfald på 8 pct.	-5,9
Valutakursrisiko (VaR 99 pct.)	-7,0
Tab på modparter på 8 pct.	-23,5

Skemaet viser følsomheden på investeringsaktiverne og pensionshensættelserne ved indtræden af enkeltstående hændelser. Skemaet er udfyldt i overensstemmelse med vejledningerne til de indberetninger om effekterne af risici, som tidligere skulle foretages til Finanstilsynet.

18 Oplysninger om de 10 største aktieplaceringer

Alle beløb er anført i mio. kr.

Selskab	Dagsværdi 31. december 2016	Målt i pct. af investeringsaktiver
Global stock index fund	426,7	2,6%
Microsoft Corp.	82,8	0,5%
Samsung Electron	79,1	0,5%
Oracle Corp.	74,6	0,5%
Citigroup Inc/US	71,7	0,4%
Arch Capital Grp	62,2	0,4%
Johnson&johnson	61,6	0,4%
Bank of New York	61,3	0,4%
Cisco Systems	59,3	0,4%
Baidu ADR	56,9	0,3%

19 Finansielle instrumenter pr. 31. december 2016

Pensionskassen anvender finansielle instrumenter til styring af valuta-, rente- og aktierisici. Herudover anvendes rentederivater til afdækning af ydelsesgarantier.

Der er indgået collateral-aftaler vedrørende finansielle instrumenter. I den forbindelse er der modtaget sikkerhedsstillelse i form af danske realkreditobligationer på 181 mio. kr.

Finansielle instrumenter indregnes og måles til dagsværdi.

Alle beløb er anført i hele 1.000 kr.	Udløb	Hovedstol	Regnskabsmæssig værdi
Renteswaps	2031-2035	1.417.642	144.389
Valutaterminsforretninger	2017	3.436.360	-14.197
Ejendomsafkastaftale AP Ejendomme A/S	2019	864.456	86.808
Finansielle instrumenter, i alt			217.000
Indregnet under posten "Øvrige (afledte finansielle instrumenter)"			192.894
Indregnet under posten "Investeringsaktiver tilknyttet markedsrenteprodukter"			49.651
Indregnet under posten "Gæld på afledte finansielle instrumenter"			-25.545
Finansielle instrumenter, i alt			217.000

Noter

Note

20 Femårsoversigt

Femårsoversigten bestående af hovedtal og nøgletal findes i beretningen på side 1.

21 Risikoplysninger

Risikoplysninger fremgår af ledelsesberetningen, side 11, afsnittet "Risikostyring og solvens", alene i afsnittene "Finansielle risici", "Forsikringsmæssige risici" og "Operationelle risici".

Den 1. januar 2016 trådte Solvens II-kravene i kraft og Pensionskassen overgik derved til de nye solvensregler. Pensionskassen anvender standardmodellen til opgørelse af solvens med en volatilitetsjusteret rentekurve til opgørelse af hensættelserne.

Læsevejledning til nøgletal

Afkastnøgletal

Afkastnøgletallene angiver årets samlede formueafkast efter fradrag for investeringsomkostninger målt i procent af de pensionsmæssige hensættelser. Afkastet beregnes ud fra en pengevægtet metode, hvor der tages hensyn til den tidsmæssige placering af større ind- og udbetalinger i årets løb.

1. Afkastpct. relateret til gennemsnitsrente produkter viser det afkast før pensionsafkastskat, som pensionskassen har opnået på gennemsnitsrente produkter.

2. Afkastpct. relateret til markedsrente produkter viser det afkast før pensionsafkastskat, som pensionskassen har opnået på markedsrente produkter.

3. Risiko på afkast relateret til markedsrente produkter opgøres som standardafvigelsen på det månedlige afkast relateret til markedsrente produkter over de seneste 36 måneder. Tallet viser, på en risikoskala fra 1-7, hvor 1 er udtryk for lav risiko og 7 udtryk for høj risiko, hvor stor risiko der er forbundet med afkastet relateret til markedsrente produkter.

Omkostningsnøgletal

Omkostningsnøgletallene omhandler omkostninger til administration af pensionsordningen (omkostninger vedrørende investeringsvirksomheden fratrækkes i formueafkastet ved beregning af afkastnøgletallene, jf. ovenfor).

4. Omkostningsprocent af hensættelser viser omkostningerne målt i procent af de pensionsmæssige hensættelser. Nøgletallet angiver, hvor meget pensionskassens forrentningsevne ville blive nedsat, hvis afkastet var den eneste kilde til omkostningsdækning.

5. Omkostninger pr. forsikret viser det bidrag til omkostninger, som hvert medlem (inkl. ægtefælle og børnepensionister) ville betale, hvis omkostningerne blev fordelt ligeligt blandt dem.

Forrentningsnøgletal

6. Egenkapitalforrentning efter skat viser årets resultat efter pensionsafkastskat målt i procent af den gennemsnitlige egenkapital.

Solvensnøgletal

7. Solvensdækning udtrykker størrelsen af kapitalgrundlaget målt i procent af solvenskapitalkravet.

ISP
Østbanegade 135
2100 København Ø

isp.dk
Tlf. 70 24 96 00

Pension for alle pengene

